

ABDURAHMON AKBAR

JONIMNING SURATLARI

(yosh qalamkashlarga adabiy saboqlar)



TOSHKENT
“ADABIYOT”
2022

UO'K: 821.512.133-32(081)

KBK: 83.3(5Ў36)

A 79

A 79 Abdurahmon Akbar. Jonimning suratlari [matn]:
yosh qalamkashlarga adabiy saboqlar. – Toshkent: “Adabiyot”
nashriyoti, 2022. – 64 b.

ISBN 978-9943-5495-0-0

Taniqli bolalar shoiri va tarjimon Abdurahmon Akbar ushbu mo'jazgina kitobida o'quvchilarni bolalar she'riyati olamiga sayohatga chorlaydi. Bu sayohat she'r yozishga ixlosmand kichkintoylar uchun, ayniqsa, foydali bo'lishiga ishonchimiz komil. Shuningdek, ushbu qo'llanmadan “Yosh qalamkashlar” to'garagining rahbarlari, adabiyot fani o'qituvchilari, she'r yozishga ishtiyoqmandlar foydalanishlari mumkin.

ISBN 978-9943-5495-0-0

© Abdurahmon Akbar 2022

© “ADABIYOT” 2022

QUTLUG' OSTONA

*Olmos mening yuragim,
Tolmas mening yuragim.*

*Kim aytadi she'rimda
Qolmas mening yuragim.*

Quadrat Hikmat.

She'riyat olami qutlug' olam. She'riyat olamini, jumladan, bolalar she'riyatini ham yuzlab, minglab, o'n minglab ijodkorlar yaratadilar. Bu olam yaratuvchilarini shoirlar deb ataydilar. Ularing yana bir nomi tuyg'uchilardir. Shu nomning o'ziyoq she'r – qalb mahsuli, his-tuyg'u hosilasi ekanini anglatadi. Sevimli shoirimiz Erkin Vohidov lutf qilganlaridek, she'r dil savoliga dilning javobi hamdir.

Ha, she'rlardan bunyod bo'lajak she'riyat olami sirlar, mo'jizalar, hayratlar dunyosidir. Boshqa adabiyotlardan farqli o'laroq, she'riyatni – badiiy adabiyotni o'qib yig'lashingiz, kulishingiz, o'yga tolishingiz mumkin. Adabiyotni, bejiz dunyoning sakkizinchi mo'jizasi deyishmaydi. Kitobimizda siz aziz muxlislarni bolalar she'riyati olamiga sayohatga chorlayman. Bu sayohat she'r yozishga ixlosmand kichkintoylar uchun, ayniqsa, foydali bo'lishiga ishonchim komil. Sayohatimiz mo'jzagina qo'llanmaga aylanib qoladi, degan umidim ham yo'q emas. Ushbu qo'llanmadan "Yosh qalamkashlar" to'garaging rahbarlari, adabiyot fani o'qituvchilari, she'r yozishga ishtiyoqmandlar foydalanishlari mumkin.

Aziz bolajonlar! Mana, yangi o'quv yili boshlanishiga ham ozgina vaqt qoldi. Zerikmayapsizmi? Maktabingiz, sinfdoshlaringizni sog'inayotgandirsiz? Albatta, sog'in-yapsiz, men buni dilimdan his etib turibman. Chunki, bir paytlar men ham sizdek bola bo'lganman, maktabda saboq olganman. Bahorda tezroq ta'tilga chiqishni, yoz oylarida sentyabrning kelishini intizorlik bilan kutgan-

man. Ta'tilda miriqib o'ynab, ota-onamga uy yumushlarini bajarishda yordam berganman. Kutubxonadan kitoblar olib, maza qilib o'qiganman. Ayniqsa, "Tong yulduzi", "G'uncha" va "Gulxan"ni qo'limdan qo'yimganman. Tush paytlarida anhorda cho'milib, tiniqib uxlashga ham, oynayi jahonni ko'rishga ham vaqt topganman.

Mana, bugun siz ham ta'tildasiz. Har haftada uyinigizga o'z "oyog'i" bilan kirib boruvchi bolalar gazeta va jurnallarini, shuningdek, ko'plab badiiy kitoblarni o'qishingizni istayman. She'rlar yod olishingizni xohlayman. Kim biladi, bir kun kelib, balki siz ham asarlar yozarsiz, qator-qator kitoblaringiz chop etilar.

Sizga bir sirni ochay, ko'nglingizda shoir yoki yozuvchi bo'laman, degan orzungiz bo'lsa, unga albatta yetasiz. Chunki ko'p narsa, avvalo, niyatga bog'liq. To'g'ri, hech qayerda shoir yo yozuvchilikni o'rgatadigan maktab, oliy o'quv yurti yo'q. Lekin qunt qilsangiz, jilla qursa, ushbu ko'p yillar davomida jamlangan adabiy qaydlar, mulohazalar bilan tanishsangiz – biz bilan bolalar she'riyati olamiga sayohatga chiqsangiz, adabiyot, she'r, shoir va yozuvchilarning ichki dunyosi haqida anchagina ma'lumotlarni bilib olasiz. Bilganlaringiz esa ijod maktabi vazifasini o'taydi, badiiy asarlar yozishingizga turtki bo'ladi. Bu borada sizga omad tilayman.

Bolalar she'riyati olamiga tashrifingiz muborak boisin!

TANISHUV YOKI SHE'RIYATGA SAYOHAT

Meni qo'ni-qo'shni bolalar Abdurahmon aka deyishadi. Ishxonam – siz uchun ko'plab badiiy kitob va darsliklar chop etib kelayotgan Cho'lpon nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi. Yulduz, Sevinch, Zebo qizlarning dadasi, Ozodbek, Fayozbek, Asilbek ismli nabilarning buvasiman. Qariyb 40 yildan buyon sizlarga

atab she'rlar yozib kelaman. O'tgan yillar davomida o'ndan ortiq she'riy kitoblarim nashr etildi.

Siz mendan shoirlikka o'qitadigan maktab bo'lmasa, institut bo'lmasa, ijod qilishni qanday o'rgangansiz, bunga nima sabab bo'lgan, deb so'rashingiz mumkin. Shu va shunga o'xshash savollaringizga bajon-u dil javob bera-man. O'ylaymanki, javoblarim adabiyotga, she'riyatga bo'lgan qiziqishingizni, havasingizni oshiradi, qo'lingiz-ga qalam tutqazadi.

Ana endi bolalar she'riyati deb atalgan sirli va go'zal chamanzorga sayohatimizni boshlaymiz. Shoirlarning adabiyot deb atalmish bu muqaddas bo'stonda amalga oshirgan ishlari – she'rlarini ko'zdan kechiramiz, za-vqlanamiz. O'qib, o'rganamiz.

Sayohatga chiqishga tayyormisiz? Unday bo'lsa, olg'a!

HAVASDA GAP KO'P

Yaqinda 50 yoshga kirdim. Qolimga ilk bor qalam olganimga oz emas, ko'p emas, 39 yil bo'libdi. Buning hammasiga oddiy havas sabab bo'lgan.

Dunyodan Shukur Sa'dulla degan bolalar shoiri yashab o'tgan. O'sha shoirning "Bahor" haqida bir she'ri bor. She'rda:

***Keldi bahor, gulbahor,
Erib bitdi oppoq qor.
Uchib keldi qushlarjon,
Daraxtlar taqdi marjon...***

kabi o'ynoqi misralarni o'qiymiz.

Yoshligimda 1970-yillarning nari-berisida shu she'rni o'tirsam ham, yursam ham yoddan aytaverar-dim. Qushlaming "***qushlarjon***" deb atalgani, daraxtlar-ning "***marjon***" taqqani har gal bir hayratimga o'n hayrat qo'shar edi.

Bir kuni ona tili va adabiyot fani o'qituvchimiz Lola-xon opa Yusupova uyga "Bahor" mavzusida insho yozib kelish vazifasini topshirdi. Sinfdoshim G'afurjon bilan inshoni birgalashib yozishni dars paytida va dalashib olgan edik. Xullas, tashqarida qish, sovuq, tanchadagi qo'r taftiga oyog'imizni toblab, ikkimiz bahorni rosa madh etdik. Inshoni Shukur Sa'dullaning yuqoridagi she'riga nihoyatda o'xshash misralar bilan yakunladik.

"Shoirchilik" shu voqeadan so'ng boshlandi.

O'shanda 1973-yilning bahori arafasi edi.

Oradan ancha vaqt o'tib, ikkinchi marotaba "she'r" yozishga kirishdim. Unga ham havas sabab bo'ldi.

1974-yil, bahor kunlarining birida qo'limga "Yangi-yo'l" tuman gazetasi tushib qoldi. Gazetada qo'shni maktabning 4-sinfida o'qiydigan bir san'atsevar qiz haqida maqola chop etilgan ekan. U qo'shiq aytib, nufuzli tanlovda yuqori o'rinni olibdi. Shu qizga biram havasim keldi! Qo'shiq aytganiga emas, gazetada chiqqaniga! Bolaman-da, endi meni kim gazetaga maqtab yozar ekan, deb rosa bosh qotirdim. Keyin o'zim gazetaga biror narsa, masalan, "she'r" yozib jo'natsam bo'ladi-ku, degan fikrga keldim. Va bu ishning "hadisi"ni olganim yodimga tushib, "she'r yozish" odatimni yana yangidan boshlab yubordim. Daftar-qalamimni olib lolaqizg'aldoq bilan bezangan loyshuvoq tom ustiga chiqib ketdim. Kechgacha ko'zimga nima ko'rinsa, o'shani maqtab, ta'riflab yozaverdim, yoza-verdim. Chipor tovug'imga 164 qator "she'r" bag'ishladim. Aroqxo'rlik haqida "Voy belim, voy, voy belim" radifli (radifning nimaligini keyin bilganman) "asar" yozdim. Keyin ularni onam, opam, ammam, dadamga o'qib berdim. Ular: "Yoz, bolam, yozaver!" – deyishdi.

Yoza-yoza she'rda "qofiya" degan narsa bo'lishi kerakligini nihoyat fahmlab qoldim. Qofiya nimaligini bilasiz-a? Bu bir-biriga ohangdosh so'zlar degani-da!

Masalan, "so'z" so'ziga "ko'z" yoki "bola" so'ziga "lola" so'zi qofiyadosh bo'ladi. Bu yodingizdan ko'taril-

masin, chunki menga o'xshab birdan she'r yozgingiz kelib qolsa, buni bilishingiz sizga juda asqotadi.

Qofiya she'rda katta o'rin tutishini bilib olgach, tovuq va aroqxo'rlik mavzularini bir chetga yig'ishtirib qo'yib, qofiya yig'ishga kirishib ketdim. Xayolimga kelgan so'zga qofiya topa boshladim. Masalan, daftarga "tosh" so'zini yozaman-da, yoniga chiziqcha tortib, "bosh", "osh", "yosh" so'zlarini yozib ketaveraman.

Bu mashg'ulot o'zimga rosa yoqib qoldi. Darvoqe, bo'sh vaqtingizda siz ham shunday yumush bilan bir shug'ullanib ko'ring. Hech bo'lmaganda, so'zlarni to'g'ri yozishni o'rganib, diktantdan "a'lo" baho olasiz.

BOLALIKDAGI QIZIQISHLARIM

Bolalikdagi qiziqishlarimning she'riyatga qiziqishimga qanchalar daxli bo'lgan, ochig'i, hozirgacha bilmayman. Biroq, ular haqida hikoya qilib berishdan o'zimni sira tiya olmayapman. Bahonada bolaligimni xotirlab olaman-da.

Aytib o'tganimdek, 8-12 yoshlik chog'larim 1970-1974-yillarda kechgan.

Oilada to'ng'ich farzandman. Dadam Turg'un Akbarov qishloq dalasida hisobchi bo'lib ishlar, opam, ya'ni onam Rahima Akbarova maktabda boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lim berardi. Shuurimga hisobchi va o'qituvchining o'g'li hamma narsani bilishi, hamma narsada ilg'or bo'lishi va o'z tengdoshlariga namuna ko'rsatishi kerak, degan tushuncha o'rnashib qolgan. Shu bois, har narsaga qiziquvchanligim kundan kunga ortib borardi.

Ko'p buyumlarni, masalan, koptokdan tortib hush-takkacha, rubobdan tortib kamongacha - barini o'zim yasashga qiziqar edim. (Holbuki, o'sha paytlarda prima rubobim ham, velosipedim ham, to'pim ham bor

edi). Endi bilsam, bunday buyumlarni mustaqil yasab, zavqlangan ekanman. Aytgandek, qo'shni o'rtoqlarim ham har narsaga qiziquvchan bolalar edilar. Biz rubobni yog'ochga sim bog'lab, koptokni qog'oz yoki eski lattalarni o'rab-chirmab, "telefon"ni gugurt qutilarini bir-biriga ip bilan tutashtirib yasab olardik.

Endi o'ylab ko'rsam, ana shu topqirliklarimiz, yangiliklarga o'chligimiz mening badiiy adabiyotga qiziqib qolishimga turtki bo'lgan ekan.

She'rning bir uchi topqirlikka borib taqalishini yodingizdan chiqarmang! Qofiya, bo'g'in, turoq kabi o'lchov, elementlar she'rning tashqi ko'rinishi, ustki "libosi" hisoblanadi.

Keyinchalik she'r o'z-o'zidan emas, balki nimadir, qandaydir voqea-hodisa sabab bo'lib, ma'lum bir holatda, ya'ni ilhom kelganda yozilishini payqab qoldim. Bilsam, yozilajak satrlar dastlab **ko'ngilda tug'ilib**, so'ng qog'oz betiga tushar ekan. She'rning topqirlik mahsuli ekanini, unda qandaydir o'ziga xos fikr, holat, his-tuyg'u aks etishi lozimligini, ya'ni fikr, o'y, mushohada ma'lum bir "yolg'on"ga "qorishtirib" berilishi shartligini men ancha keyin, 1981-yillarda – 19 yoshlarimda bilganman. Ungacha gazeta va jumallarda 50 dan ortiq she'rim, 200–300 ta maqola, xabarim bosilgan bo'lsa-da, nima she'r-u, nima she'r emasligini birovga tushuntirib berolmaganman. Tushuntirishganda o'zim hech narsani anglamaganman.

1969-yilning qishida hayotimda g'aroyib voqea sodir bo'ldi. Biz "Alifbe" bayramini o'tkazdik. She'r eshita turib men ilk bor qattiq hayajonga tushdim. Bu odatiy hayajon emas edi...

“ALIFBE” BAYRAMI

Aytib o'tganimdek, “Alifbe” bayrami hayotimda o'chmas iz qoldirgan birinchi tadbir bo'ldi. Men she'r deb atalgan mo'jizaga birinchi marta o'sha bayramda, 7 yoshimda duch keldim. Bayramda 1- “V” va “G” sinflari o'quvchilari (men “G” sinfida o'qirdim) qatnashishdi. Barcha bolalar yoddan ikki qatordan alifbe harflariga bag'ishlangan she'rlarni o'qigach, davraga Abdurashid bilan Gulchehra ismli “V” sinfi o'quvchilari chiqishdi. Ular qo'g'irchoq haqidagi she'rni qoyilmaqom qilib aytib berishdi, eshitib, og'zim ochilib qoldi. Nega men shu she'rni aytmadim, shu she'rni nega menga yodlatishmadi deb kattalardan anchagacha xafa bo'lib yurdim. Mana o'sha she'r:

*Qo'g'irchog'im Natasha,
Yeb qo'yibdi ko'p kasha.
Endi nima qilamiz?
Do'xtirga oboramiz.*

*– Allo, allo, do'xtirjon,
Bizda bitta kasal bor!
Uning oti qo'g'irchoq,
Familiyasi o'yinchoq.*

Qo'g'irchoqning familiyasi “bo'lishi”, uning o'yinchoq ekani mening murg'ak tasavvurimni ostin-ustun qilib yuborgan, nazarimda dunyoda bundan qiziq va bundan maroqli she'r yo'qdek edi o'sha kezlarda.

Mana shu sodda tashbeh, badiiy “yolg'on” ko'nglimni ancha vaqt o'ziga maftun etib, bir umrga xotiramda qoldi.

IKKINCHI HAYAJON

She'r tinglab, ikkinchi marta qattiq hayajonlangan kunimni ham juda yaxshi eslayman.

1975-yilning 9-mayida Yangiyo'1 tumanidagi Niyozbosh qishlog'ining "Madaniyat" saroyida katta adabiy-badiiy uchrashuv bo'lib o'tdi.

Qishloq mutasaddilari Niyozboshdagi beshta maktabning 200 ga yaqin 4-5-sinf o'quvchilari uchun eng yetuk bolalar shoirlari va yozuvchilari bilan adabiy-badiiy uchrashuv tashkil etishgan edi. Quddus Muhammadiy, Ilyos Muslim, Aziz Abdurazzoq, Miraziz A'zam va yana boshqa ko'plab taniqli ijodkorlar bu uchrashuvga Toshkentdan yetib kelishgan edi.

Aziz Abdurazzoq bilan Miraziz A'zam o'qigan she'rlar hanuz qulog'im ostida jaranglab turganday. Ayniqsa, Aziz akaning "Arslon" degan she'rini barcha bola gulduros qarsaklar bilan kutib olgan edi. O'shanda shoir uni shunday o'qigan edi:

Arslon

Men arslondan qo'rqmayman,

U – kuchukning kattasi.

Men arslondan qo'rqmayman,

U – kuchukning dadasi.

Yaqin borib qarasam,

Toji emas, sochi bor.

To'ni sariq, beqasam,

Xo'rozlarday toji bor.

Deyman unga achinib,

Taranishga qo'li yo'q.

Yoyib yurar sochini,

Oldirishga puli yo'q.

Qisqasi, 13 yoshimda xotiramga naqshday muhr-lanib qolgan bu uchrashuv mening adabiyotga, she'riyatga bo'lgan mehrimni nihoyatda oshirib yubordi, yana qog'oz qoralashimga turtki bo'ldi. Uchrashuvdan qaytgach, kelajakda albatta shoir boiaman, ijod bilan shug'ullanaman, deb o'zimga o'zim so'z berdim.

1975-yilning kuzidan "Yangiyo'l" gazetasi qoshidagi "Orzu" to'garagi mashg'ulotlariga qatnab, shoir va muallim Obid Rasuldan she'r borasida saboq oldim. 1977-yili "Tong yulduzi" gazetasi qoshida "Yosh muxbirlar maktabi" ish boshladi. Bu maktabga qatnab, bolalar shoiri Hamza Imonberdiyev bilan tanishdim. Undan she'r yozish sirlarini o'rgandim. 1978-yilning boshida O'zbekiston radiosining "Bolalar va o'smirlar uchun eshittirishlar tahririyati" qoshida "Binafsha" adabiy to'garagi ochildi. O'zbekiston xalq shoiri Quddus Muhammadiy boshqargan bu to'garak mashg'ulotlariga muntazam ravishda qatnashdim. To'garakda Po'lat Mo'min, Muhammadjon Qo'shoqov, Rauf Tolib, Ilyos Muslim, Berdiboy Ergashev, Sulton Jabbor, Temur Ubaydullo, Ikrom O'tbosarov, Olim Mahkam, To'lqin Ilhomov, Meli Normatov kabi shoir va jurnalistlarning suhbatlarini tinglab, "ijod"ga zo'r berdim.

O'sha kezlarda oddiy so'zlarni tizish, "lola"ga "bola"ni qofiyalashdan nariga o'tmasdim. Qancha harakat qilmay, qancha istamay, Quddus bobom aytgan "ong ko'zim" ochilay demasdi. Hamza akam bilan Temur akam she'r haqida qancha tushuncha berishmasin, mashqlarimning u yer bu yerini tuzatishib, "Tong yulduzi" va "Gulxan"da chiqarishmasin, men chin ma'nodagi she'rning asl mazmun-mohiyatini, uning qanday va qay tariqa, qay taxlit dunyoga kelishini bilmasdim. Bila olmayotganimdan gohida ich-ichimdan ezilib, yig'lardim...

"G'uncha", "Gulxan" va "Tong yulduzi"dan paydar-pay javob xatlari olardim. Xatlarda she'rlarimda

badiiyat yo'qligi sababli, ulardan jurnal yoki gazetada foydalanish imkoni bo'lmaganligi bayon etilar edi...

Badiiyati nima ekan, tashbehi nima ekan deb boshim qotardi. Biroq bularni menga hech kim sodda tilda tushuntirib bera olmasdi.

KUNLARDAN BIR KUNI

Kunlardan bir kuni mo'jiza ro'y berdi! Kutilmaganda o'ng ko'zim "yarq" etib, o'z-o'zidan ochilib ketdi! Zehnim tiniq tortib, yozganlarim (bu paytda mashq she'rlarim 100 tadan oshib ketgan edi) nimaga yarashini bir necha soniya ichida bilib oldim.

Men barcha mashq daftarlarimni navbat bilan varaqlab, har bir mashqimni ovoz chiqarib o'qidim, o'qib bo'lgach, "xo'sh, nima bo'libdi shunga?" deb savol bera boshladim. Shu ayovsiz savolimga "hech nima!" degan javobni olgan mashqlarimni bir tomonga, mardona "ko'krak kerib" tura olgan she'rlarimni ikkinchi tomonga qo'ydim. "Hech nima"ga arzimagan (to'g'rirog'i, arzigan) bir quchoq qoramalarimni ko'zimni chirt yumib pechka ichidagi o'tga tashlab, yoqib yubordim! Qo'limda 20 tagina she'r qoldi, xolos.

Mashq she'rlarimdan, og'ir bo'lsa-da, voz kechish odatim keyinchalik ham qolmadi. 1986, 1999, 2009-yillarda ham talaygina qoramalarimning bahridan o'tdim.

Quyidagi she'rlarni 14 yoshimda yozgandim.

Mehribon quyosh

Bahor keldi.

Sevinib,

Bulut to'kdi duv-duv yosh.

Mehri bilan chulg'adi

Zaminni boboquyosh.

*Keyin kumush bulutga:
– Ko‘z yoshingni artib ol, –
Degandayin jilmayib
Tutdi kamalak – ro‘mol.*

(1976)

Kichkintoy chavandoz

*Jajjigina G‘anisher
Chavandoz bo‘laman der.
Poygalarda qatnashib,
Sovrinlar olaman der.*

*Unga: – Toying yo‘q-ku, – deb,
Maslahat solgunimcha,
Ukam der: – Ot bo‘lasiz,
Samantoy olgunimcha!*

(1976)



SHE'R QANDAY YOZILADI?

She'r yozish ham, ilhom deb atalgan ne'mat ham aslida qiyosi yo'q sirli-sehrli jarayon. Masalan, o'nta shoir-dan she'r qanday yoziladi deb so'rasangiz, o'n xil javob eshitasiz, yoki o'nta shoirning, deylik, ona mavzusidagi o'nta she'rini topib o'qisangiz, ular o'n xil yozilganini ko'rasiz. Bu holat she'rning o'ziga xos hodisa, o'ziga xos yangilik sifatida dunyoga kelishidan darak beradi. She'r yozishni mashq qilish uchun, avvalo, she'rning o'zi nima ekanini bilib olish, tushunish, his qilish, texnikasini puxta egallash zarur bo'ladi. Adabiyotshunos olimlarimiz she'rga: "fikrning his-tuyg'uga qorishiq ifodasi, hayajonli she'riy nutq, ma'lum ohangga ega badiiy asar", – deb ta'rif berishgan. "She'r" so'zi arabcha bo'lib, tarjimai shuur, sezgi degan ma'noni ifodalaydi.

Bu fikrlardan quyidagi xulosani chiqarishimiz mumkin.

Birinchidan, she'rda albatta fikr va tuyg'u bo'lishi, u o'quvchini hayajonga solishi kerak.

Ikkinchidan, qoidasiga ko'ra she'rdagi so'zlar ma'lum bir tartib, ohangga ega bo'lishi lozim. Bu tartib bo'g'in, turoq va boshqalarda qofiyada ko'rinadi.

Uchinchidan, mazmun va shaklni bir butun holda, badiiy tarzda ifodalash, yoritish kerak.

"Badiiy" degani nimaligini bilasizmi? Badiiy degani, sodda qilib aytsam, voqeani, qalamga olinayotgan fikrni bayon qilish emas, balki, aksincha, timsol (obraz) orqali tasvirlash deganidir.

Keling, shu fikrimni bir taijima she'r misolida tushuntirib beray. Masalan, mart oyida goh yomg'ir yog'adi, goh izg'irin bo'ladi, qorlar erib ketadi, daraxtlar kurtak chiqaradi, degan fikrni badiiy tarzda shunday yozish mumkin:

*Goh izg'irin, goh yomg'ir,
Goh ko'kda kular oftob.
Soya joylarga qochar,
Qorlar bera olmay tob.*

*Daraxtdagi kurtakcha
O'zin ulg'aygan bilib,
Yashil tilin ko'rsatar
Qishni kalaka qilib...*

E'tibor bergan bo'lsangiz, V.Orlovning bu jajji she'rida manzara, jonlantirish, qiyoslash, hatto yumor bor. Mana shu holatlar badiiylilikni tashkil etgan bu mashqda.

She'r qanday yoziladi, degan savolga javob berishdan oldin, kimlar she'r yoza olishi mumkin degan savolga javob topsak, maqsadga muvofiq bo'ladi.

O'zbekiston Qahramoni, xalq shoiri Erkin Vohidov nomini eshitgansiz. Shoirning ko'plab bolalarbop she'rlari maktab darsliklariga kiritilgan.

Shu ustoz shoirimiz bir kitobida shunday voqeani qayd etadilar.

“Alqissa, uchta ayol qishloq yo'lida gaplashib ketishayotgan ekan. Ularning birinchisi: – Mening o'g'lim shifokor bo'lsa kerak, nega desangiz, hozirdan qaysi kasalga qanday dori kerakligini aytib beradi, debdi. Ikkinchi ayol: – Mening o'g'lim hisobchi bo'lsa kerak, chunki hozirdan hisob-kitobni yaxshi ko'radi, debdi. Uchinchi ayol o'z o'g'lini shoir bo'lishini taxminlabdi, chunki u hozirdan yolg'on gapirar ekan...”

Fahmlagan bo'lsangiz, biz shu misol orqali she'rning asosiy ustuni, ya'ni poydevori nima ekanini topib oldik hisob. Ha, bu o'sha – qayta-qayta takrorlab kelayotganimiz – badiiy timsollarga asoslangan “yolg'on”ning o'zidir. Bu yolg'onida, shoirimiz yozganlaridek, buyuk ishonirish kuchi mujassam.

She'rd, tuzajak satrlarimizda inson ko'nglini yuksakliklarga ko'taruvchi, ruhini poklovchi, hayotga, Vatanga muhabbatini oshiruvchi timsollarni, tasvirlarni, ya'ni badiiy to'qimalarni ishontira oladigan darajada samimiyat bilan yoza olsak, yoza bilsak, she'r shuncha yuksaklikka parvoz qiladi, qadr topadi.

*Olmos mening yuragim,
Tolmas mening yuragim.
Kim aytadi she'rimda
Qolmas mening yuragim.*

Sevimli bolalar shoiri Quدرات Hikmatning shu to'rtligini qachon yodimdan o'tkazsam, qalbim umid va farahga to'ladi. Shoirning "yolg'on"iga maftun bo'laman. Darhaqiqat, ijodkorning yuragi oldida olmos nima degan gap. Shoir qalbining o'zi olmos-ku axir!

She'r yozsangiz o'quvchi qalbini to'lqinlantiring. Qo'lingizdan kelsa, uni kuldiring, uddasidan chiqsangiz, yig'latib, ko'nglini bo'shating, yuragiga ezgulik urug'larini soching.

Onalar haqida ham minglab she'rlar yaratilgan. She'rlar bir- biridan ajoyib, birining o'rnini ikkinchisi egallay olmaydi.

Ona yuragi haqidagi she'riy rivoyat ana shunday go'zal asarlarning biridir. Uning tarbiyaviy ahamiyati juda katta.

Rivoyat qilishlaricha, onaning yolg'iz o'g'li bir qizga oshiq bo'lib qolibdi. Qiz yigitning muhabbati chin yoki yolg'on ekanini sinamoqchi bo'lib, unga "agar meni sevsang, borib onangning yuragini sug'urib kelasan", deb shart qo'yibdi. Oh, sho'rlik yigit, ikki o't ovarasi! U bir gal qizning oldiga quruq qo'l bilan qaytibdi, ikkinchi safar bug'uning yuragini eltibdi. Uchinchi safar volidasining yuragini qo'lga olib chopibdi. Chopa turib, qoqilib yiqilibdi. Ana shunda: giryon ona yuragi tilga kirib:

- Voy, qattiq tushmadingmi,

Bechora bolaginam (!) deb fig'on chekibdi.

Onaizorning o'z farzandiga bo'lgan mehr-muhabbatini bundan o'tkazib tasvirlashning iloji bormikan?

Payqaganingizdek, she'r yozish boshqalar ijodini o'rganish, fikr yuritish, muqoyasa (solishtirish)dan boshlanadi.

She'r tabiatiga ko'ra har xil: quvnoq, mahzun, hikmatga boy, bir so'z yoki bir voqea-hodisa asosiga qurilgan bo'lishi ham mumkin.

Ifoda uslubi qanchalar ravon, satrlar samimiy, fikr teran bo'lsa, she'r shuncha salmoq kasb etib, o'quvchi qalbiga muhrlanadi. Qisqalik, lo'ndalik, ortiqcha tasvir va so'zlardan xolilik asarning husniga husn qo'shadi.

Abdulla Oripovning ona haqidagi sakkizligini yodga olaylik. Shoir bu she'rida osmonda bir yulduz uchsa, bir inson taqdiri nihoya topadi, degan aqidaga ijodiy yondashib, purhikmat fikrni, to'g'rirog'i, chorlovni ilgari suradi. Ona dunyodan o'tsa yulduz nima bo'libdi, hatto osmon qulab tushsa arziydi, deyiladi she'rda. Shoir bu bilan, onangni hayotligida ardoqla, qadriga yet, onadan ayrilish – osmonsiz qolishning baayni o'zi deydi.

E'tibor bergan bo'lsangiz, bu bayonlarning barchasi o'sha, yuqorida takror-takror yodga olganim "yolg'on"ga asoslangan.

Bu yolg'on inson ko'nglini mehrga to'ldiradi, uni hayotga boshqacha ko'z, nigoh bilan qarashga undaydi.

Yanglishmasam, she'rning ta'sir kuchi, joni mana shunda.

SHE'R YO'LI

Aziz muxlis, siz bilan bir qur bolaligimni eslab, bahonada adabiyot, she'r, qisman shoirlik haqida suhbatlashib oldim. Ko'nglimdan joy olgan ba'zi she'rlami ilindim. Sizda she'r haqida ozmi-ko'pmi tasavvur, tushuncha hosil bo'lgan bo'lsa kerak. Endi bevosita "she'r" yozish dar-siga o'tsak. "Gapingiz g'alati, she'r degan narsa dabdurust-dan to'qib yozilmaydi, balki yurakda tug'iladi deyayotgan edingiz-ku", deysizmi? Bu mulohazangizda jon bor.

Darhaqiqat, u qalbdagi qo'shiqday tug'iladi, ilhom bilan qog'oz betiga ko'chadi.

Dastlab she'rning shakl-shamoyili haqida suhbatlashaylik. Chunki shakl-shamoyilini joyiga keltirmay turib she'r yozib bo'lmaydi.

O'zingizga ma'lum, she'riy asarlar satrlardan tashkil topadi. Har bir qatorimiz bir satr, ya'ni bir misra hisoblanadi. To'rtlik yozmoqchi bo'lsak, to'rt satr (misra), sakkizlik yozmoqchi bo'lsak, sakkiz satr (misra) qoralashimiz kerak.

Har bir satr ma'lum bo'g'inga ega bo'ladi. Masalan, birinchi satrimizdagi so'zlar 9 bo'g'inni tashkil etsin. Qofiyalanish bu o'rinda a, b, d, b shaklda bo'la qolsin. Biz yozishni o'rganayotgan "she'r" shakli "Onajon" deb atalsin. Qofiya so'zlarimiz **onajon - a, jonim - b, nuri - d, qonim - b** tarzda bo'lsin. Endi bu so'zlarni to'ldiril-magan satrlar shaklida yozamiz. Mana bunday:

..... onajon,
..... jonim.
..... nuri,
..... qonim.

Yodingizda bo'lsa, bo'g'inni shartli ravishda 9 ta deb olgan edik. Demak, birinchi satrni to'ldirish uchun yana

6 bo'g'inli (chunki "o-na-jon" so'zi 3 bo'g'in), 2,3,4-satrlarni to'ldirish uchun esa har bir satrga 7 bo'g'inli, mazmunga mos so'zlarni topib qo'yishimiz kerak bo'ladi. Masalan, to'rtlikni mana bunday to'ldiramiz:

***Onajonim, aziz onajon,
Qurbon bo'lsin sizga bu jonim.
Siz o'zingiz ko'zimning nuri,
Siz o'zingiz qalbdagi qonim.***

Mana sizga xomaki "she'r"ning tuzilishi. Qarang, hammasi joyida: qofiya bor. Har bir satr $4+5=9$ bo'g'in shaklida. Hatto, ma'noni kuchaytirish uchun "***Siz o'zingiz***" iborasi atayin takror qo'llandi. "***Qalbdagi qonim***", "***ko'zimning nuri***" kabi iboralar aynan o'xshatish, sifatlashning o'zi. Go'yo ozgina xulosa yasasak, she'r qiyomiga yetadigandek.

Bu aslida, aldamchi hissiyot. Rosti, bu "to'rtligimiz" - da o'quvchiga ruhiy ozuqa beradigan, ko'ngilni hayajonlantiradigan topilma – yangilikning o'zi yo'q. Hammasi barchaga ma'lum gaplar. Shuning uchun ham bu satrlar hech kimni qiziqitirmaydi. Endi shu "xom-ashyo" mizni a, a, b, b va a, a, a, b shakllariga solib ham qog'oz qoralashimiz mumkin. Deylik, mana bunday:

1-variant:

*Onajonim, onajon, (a)
Bu jonim sizga qurhon. (a)
Ko'zim nuri o'zingiz, (b)
Qalbim qo'ri so'zingiz. (b)*

2-variant:

*Ey aziz onajonim (a)
Qurbon sizga bu jonim. (a)
O'zingiz yurak qonim, (a)
O'zingiz ko'zim nuri. (b)*

Ko'ryapsizmi, she'r texnikasi qanchalar sodda. Kitob, daftar, koptok, ruchka, kaptar va hokazolar haqida ham mana shu tarzda istagancha qog'oz qoralash mumkin. Biroq, ming afsuski, ularning birortasi ham she'r bo'lolmaydi va "xo'sh, nima bo'пти?" degan haqli savolga "hech nima!" degan javobni oladi. Gap she'r texnikasini bilishda emas, she'rni yoza olishda, izlashda, izlanishda. Haqiqiy she'rni topish, yozish uchun esa muntazam kitob o'qish, hayotni kuzatish, topqir, izlanuvchan bo'lishga intilish kerak. Chunki qancha ko'p kitob o'qilsa, shuncha ko'p fikr yuritiladi, ko'ngilda mulohaza tug'iladi.

She'r texnikasi haqidagi mulohazalarim bayonini ona mavzusi bilan boshlagan edim, uni shu mavzudagi bir she'r bilan yakunlayman.

Faraz qiling, onangiz gulzorda sayr qilib yuribdi. Ochilgan gullar juda ko'p. Onangiz qadam tashlagani sari ular tebranib, egilib ketmoqda. Chunki qo'li, etagi ularga tegyapti-da. Shu holatni moldovan shoiri Stefan Tudor mana bunday tasvirlaydi:

*Bu dunyoda onamlardek
Menga aziz inson yo'q,
Yiroq ketsa ko'zlarimni
Ololmayman yo'lidan.
Onam shunday mehribonki,
Onam shunday muniski,
Bog'ga kirsam atirgullar
O'pa boshlar qo'lidan...*

Iloyim, hammamizning onalarimiz hamisha salomat bo'lishsin.

QALB QO'SHIG'I

Yana she'rning yozilishi haqidagi fikrlarimizni davom ettiramiz.

Zero, u haqda qancha so'zlashsak va bahslashsak, shuncha oz. Donishmand shoirimiz Asqad Muxtor yozganidek, "uni tanimagan sho'rliklar ayanch"(li). Omon Matjon e'tirof etganidek, "she'riyat hammaning o'zi, o'zligi..." Bu haqda soatlab so'zlash mumkin. Muhimi bu emas, muhimi, she'rni yurakdan his qila bilishda, so'zga hurmat bilan yondashishda. Ehtimol, bu gaplarim mag'zini chaqishga qiynalayotgandirsiz? Hechqisi yo'q, o'sib-ulg'aysangiz, umid qilamanki, bu o'gitlar mag'zini albatta chaqasiz.

Ha, yaxshi she'r yozish, yaxshi shoir bo'lish qiyin. Bunga uzoq yillar izlanish, o'qish, uqish, mashaqqatlar chekish hisobiga erishiladi. Shoirlikning murakkab tomonlari ham bor. Garchi bu yumush "hunar" sanalsa-da, ko'plab shoir va yozuvchilarning asarlarini o'qib chiqishingiz, jahon adabiyoti durdonalari bilan tanishishingiz lozim bo'ladi. Dunyoqarashingizni kengaytirish, adabiy jarayon va adabiy muhitdan uzilib qolmasligingiz uchun qiziqish doirangizga kiruvchi adabiyotlar hamda vaqtli matbuot nashrlarini muntazam ravishda kuzatib borishingizga to'g'ri keladi. (Bu shart.) Shoirlik qaysi bir ma'noda sobitlik degani ham. Shoirlikning yana bir qiyin tomoni, o'zingizni o'zingiz va boshqalarni takrorlamasligingiz kerak. Bir she'ringiz ikkinchi she'ringiz oldida "xom"ligi uchun "yelka" qisib qolmasligi lozim. Bunday holga tushmay degan shoir she'r ustida tinmay ishlab, mahoratini oshirib boradi.

Deylik, Vatan haqida she'r yozmoqchisiz. Bunga, avvalo, ruhan tayyormisiz? A.Oripov, E.Vohidov, M.Yusuflar Vatan haqida qanday she'rlar yozishgan? Siz ularga yetkazib nima demoqchisiz? Umuman, aytmoqchi bo'lgan gapingiz o'quvchiga kerakmi? Uni qiziqtiradimi? Yurakni hayajonga sola oladimi? She'r yozishdan oldin shular

haqida obdan o'ylab olishingiz kerak. Takror bo'lsa ham aytaman, asar boshidan to oxiriga qadar ko'ngilda tugilib, ko'ngilda pishib yetiladi. So'ng qog'ozga bitiladi. Tahrir qilinadi, pardoatlanadi, "dam yediriladi".

Yaqinda Yangiyo'l akademik litseyida "Yosh qalam-kashlar" to'garagi a'zosi, II bosqich talabasi Rayhona Mirzaboboyeva bilan birgalikda, "she'r" yozishni mashq qilib, bir nechta misra tuzdik.

Rayhonaning e'tiborini deraza oldidagi tuvakda o'sayotgan gulga qaratib, undan shu gul so'zlay olganda o'zi haqida nima degan bo'lardi, deb so'radim. Rayhona picha o'ylanib, bir necha xil javob berdi. Uning "gul o'zi haqida so'zlaganida menga ham bir kuni yerda o'sish nasib qilarmikan derdi", degan fikri menga ma'qul bo'ldi va bu fikrni quyidagicha ifodaladik:

Gul orzusi

Tuvakdagi bir gulning

Xayollari sochilgan.

Bag'rida tog'dek armon,

Lekin o'zi ochilgan.

"Yurakdagi anduhim

Odamlar bilarmikan?

Yerda o'sish menga ham

Oh, nasib qilarmikan?.."

E'tibor bergan bo'lsangiz, men misol sifatida keltirayotgan har bir she'rda o'ziga xos fikr, ko'zda tutilgan maqsad bor. Mabodo, qo'lingizga she'r yozish niyatida qalam olsangiz, ko'proq o'ziga xos fikr, mulohazani yoritishga harakat qiling. Mashqingiz shu mavzudagi boshqa she'rlardan qancha ko'p farq qilsa, o'quvchi e'tiborini shuncha ko'p tortadi. Chunki mashq shu jihati bilan ham o'quvchining hurmatini qozonadi. Bu borada sizga muvaffaqiyat tilayman.

USTOZLARIM

Ustozlarim haqida soʻzlasam, qalbim gʻurur va faxr-ga toʻladi. Chunki men oʻzimni ustozlarga yolchigan shogirdlardan biri deb bilaman. Ustozlarning yoʻl-yoʻrigʻi, maslahati, qoʻllab-quvvatlashlarisiz shubhasiz, sheʻriyat boʻstoniga qadam qoʻya olmagan boʻlardim.

12 yoshimdan muallim va shoir Obid Rasul va jurnalist Mahbuba Yusupovani, 15 yoshimdan Oʻzbekiston xalq shoiri Quddus Muhammadiy, Temur Ubaydullo va Hamza Imonberdiyevni, 24 yoshimdan Oʻzbekiston xalq shoiri Anvar Obidjon va Tursunboy Adashboyevni oʻzimga ustoz deb bilib, ularning etaklarini tutdim. (Aslida bu taniqli shoirlarning asarlarini juda yosh paytlarimdan oʻqiganman.) Noshir, muharrir vazifasida nashriyotda faoliyat yuritishimda Oʻzbekiston xalq yozuvchisi Tohir Malikning hissasi katta. Men nashriyotda birga xizmat qilgan Muhammad Rahmon, Aʼzam Oʻktam, Chori Avazlarni ham oʻzimga ustoz deb bilaman.

Faris Karamov, Bahromboy Meliboyev, Rixsiboy Xoliqov, Bekmirza Azimov kabi ona tili va adabiyot fani oʻqituvchilarimdan bir umr minnatdorman.

Shoir ustozlarimning hayotlari misolida ijodning bir jihatini oʻrgangan boʻlsam, ularning ijod namunalari-dan ikkinchi jihatini oʻrganib kelyapman.

Sevimli ustozim, Oʻzbekiston xalq shoiri Anvar Obidjon bundan oʻttiz yillar muqaddam oʻzbek bolalar sheʻriyatini yangi oʻzanga burib, yangi oʻzbek milliy bolalar sheʻriyatiga tamal toshini qoʻydi.

Yaqinda qutlugʻ 70 yoshni qarshilagan yana bir ustozim – Tursunboy Adashboyev menga dunyoda jahon bolalar sheʻriyati degan tengi yoʻq maʼvo borligini koʻrsatib berdi. (Mana chorak asrdirki, bu boʻstonga kirib, dunyo bolalar shoirlari ijodidan bahramand boʻlib kelyapman.)

Adashboyev o'z asarlari bilan o'zbek bolalar adabiyotiga sezilarli hissa qo'shib, mustaqilligimizning ilk yillarida mamlakat miqyosida bolalar uchun qalam tebratgan barcha katta-kichik ijodkorning boshini qovushtirib, o'ziga xos adabiy muhit yaratdi va uni shakllantirdi. Zafar Isomiddinov, Sodiqjon Inoyatov, Ma'mur Qahhor, Erpo'lat Baxt, Xudoyberdi Komilov, Qo'zi Ismoil kabi iqtidorli shoirlarni kashf etib, asarlarini nashr ettirdi, xorijiy tillarga o'girtirdi.

Marhum ustozim Hamza Imonberdiyev haqida ham iliq gaplar aytishim mumkin. Bu shoirdan hech kimning she'riyatiga o'xshamaydigan, o'zigagina xos she'rlar qoldi. H.Imonberdiyev o'zbek bolalar she'riyatida mo'jiza yaratgan shoirdir. Shoirning ijodiy merosi bundan buyon ham muxlislar qalbini charog'on eta oladi, deb o'ylayman.

Men o'zimdan kichik yoshdagi iste'dod g'unchalarning asarlarini ham o'qib boraman, ulardan ilhom, saboq olaman.

Hamqishloqlarim, niyozboshlik shoirlalar Iroda Azimova va Salomat Qo'chqorova shular jumlasidandir. Ularning ijodlari bilan tanishib huzur qilaman. Ilhomning yosh, shogird yoki ustoz tanlamasligiga guvoh bo'laman:

Botir chugalchang

*Yoz kunlarin birida
Chaqmoq chaqib osmonda,
Yuvib chang-u g'uborni
Yomg'ir yog'di o'rmonda.*

*Inlariga berkindi
Undan cho'chib hayvonlar.
Yashirindi panaga
Hatto ayiqpolvonlar.*

*Biror jonzot ko'rinmas,
O'rmon go'yoki jonsiz.
Faqat chuvalchang qo'rqmay
Sayr etar soyabonsiz.*

Iroda Azimova

Qarg'a xola qag'illar

*Qarg'a xola va chumchuq
Qizg'in suhbat qurardi.
Ulardan sal narida
Yosh begemot turardi.*

*Qarg'a xola g'iybatlar
Hayvonlarning hammasin.
Yomonlar sherdan tortib,
Hattoki o'z ammasin.*

*So'zlarkan qo'rqa-pisa
Atrofga qarab olar.
Birdan sho'x begemotning
Turganin payqab qolar:*

*– Ikki soatdan beri
Botinkangni moylaysan.
Nega kattalar gapin
Sen zamrasha poylaysan?..*

Salomat Qo'chqorova

MAHORAT MAKTABI

1981–1983-yillarda yurtimizdan ancha olis joylarda – Rossiya Federatsiyasining Sankt-Peterburg shahri va viloyatida armiya safida xizmat qilganman. O’sha kezlarda, bir tomoni, harbiy quruvchilarning armiya gazetasida adabiy xodim bo’lib ishlaganimdan, ikkinchi tomoni, til o’rganish, ijodiy mahoratimni oshirish niyatida tajimaga qo’l urganman. 1982-yilning sentyabrida ilk bor Konstantin Sharafanning “Maqtanchoq Yegor” nomli she’rini tarjima qildim. Mana o’sha she’r:

*Do’stlariga kerilib, maqtanar askar Yegor:
– Kuchinga kuch qo’shilar burqsitsam “Belomor”.
Qiziq, gapi rost bo’lsa, mashg’ulotlarda uni
Nega oyog’i og’rib, to’lib qoladi burni?..*

(Shoirning sigareta chekma, cheksang armiya safiga yaramay qolasan, sog’lig’ingdan ayrilasan degan fikriga e’tibor bering.)

Shu tarjimadan so’ng xizmatim davomida 4 ta hajviyani o’zbekchaga o’girdim. Bu yumush o’zimga yoqib qoldi. Tarjima haqidagi ilk taassurotlarim shu bo’ldi: bu mashg’ulot xuddi o’qituvchi tushuntirib, ishlab ko’rsatgan tenglama yoki masalani mustaqil, o’z holingizcha yechib, javobini topishga o’xsharkan. Mahoratingiz, shoirlik (yoki yozuvchilik) iqtidoringiz qay darajada ekani shundoq ayon bo’lar ekan.

Meni tarjima sohasiga undagan va yo’llagan Tur-sunboy Adashboyev bo’ladi.

1987-yilning yozida “Yulduzcha” nashriyoti “Do’stlik guldastasi” nomli to’plamni nashrga tayyorladi. Tur-sunboy aka tarjimalarim bilan to’plamda qatnashishga taklif qildi.

– Samuil Marshakni o’qiganmisiz? – deb so’rab qoldi shoir kunlardan bir kuni.

– Yo‘q, – dedim picha iymanib.

– Mixalkovni-chi?

Yana yo‘q dedim.

– Korney Chukovskiy, Agniya Barto, Zaxoder, Yunna Mores degan shoirlarni eshitganmisiz?

Uyatdan boshimni egib, yerga kirib ketguday bo‘laman.

– Qoyil-e! – dedi Tursunboy aka rostakamiga jahli chiqib. – Bolalar shoiri bo‘lmoqchisiz-u, dunyo bolalar shoirlari asarlarini o‘qimaysiz! Bu bilan uzoqqa borolmaysiz-ku.

Shu bugundan tanishishni boshlang: sizga Sergey Mixalkovning kitoblarini beraman. Nashrga tayyorlayotgan to‘plamimiz Mixalkov she‘rlari bilan ochiladi. O‘zingizga yoqqan she‘rni tarjima qilib keling.

Adashboyev qo‘limga kitoblar tutqazdi. Yanglishmasam, o‘sha kuni 15-avgust edi. Uyga kelgach, soat tungi 3 gacha Mixalkov kitoblarini o‘qib, bir emas, to‘rt-ta she‘rini tajjima qildim. Ulardan biri “Do‘stlik guldastasi” to‘plamiga kiritildi.

Ana shu voqeadan so‘ng turli tildagi bolalar uchun yozilgan she‘riy kitoblar, gazetalar, jurnallarga qiziqishim ortib ketdi. Toshkentda nechta kitob do‘koni bo‘lsa, deyarli bariga kirib, kitob xarid qila boshladim. Tarjima sevimli, zavqli ijodiy ishim bo‘lib qoldi.

Ustozim to‘g‘ri ta‘kidlagan ekan, bolalar adabiyoti haqidagi tasavvurlarim kengaydi. Qardosh xalqlarning taniqli bolalar shoirlari bilan adabiy-ijodiy aloqalarni tiklashga kirishdim. 1988–1989-yillarda iste‘dodli bolalar shoiri Sergey Maxotin bilan uchrashib, ijodiy aloqani yo‘lga qo‘ydim. Sergey mening she‘rlarimni rus tiliga o‘girdi, men uning she‘rlarini o‘zbekchaga tarjima qildim. Bu jarayon bir necha yil davom etdi.

Jahon bolalar adabiyoti tengi yo‘q xazinadir. Bu xazina bilan tanishish dunyo adabiyoti sari sayohat, yo‘l deganidir. Shu o‘rinda e‘tiboringizga jahon bolalar

she'riyatidan ba'zi namunalarni havola etaman. Ular qaysidir ma'noda sizni bolalar adabiyotining o'ziga xos tomonlari bilan tanishtiradi.

Muz

(Qozoq shoiri Norsulton Alimqulovdan)

Bir kuni yosh Nurali

Toyloqboydan so'radi:

– Rosti, bilmayman hanuz,

Nima deganiykin muz?

– Muz-chi, men senga aytsam,

Suvning qaymog'i, oshnam!

Qarchig'ay

(Moldovan shoiri Grigoriy Viyerudan)

Samolyot kabi tinmay,

Ko'kda uchar qarchig'ay.

Unga qarab jo'jalar

Qiyqirishib olishdi:

– Motorsiz yetib bo'psan! –

Deya qochib qolishdi.



YOSHLIKDA O'QIGAN KITOBLARIM

Kitob o'qimay hayot kechirish yoki qo'lga qalam olib she'r va hikoyalar qoralash qanchalar kechirib bo'lmas hol ekaniga o'zingiz ham ishonch hosil qilayotgandirsiz. Aslida ham shunday. Axir odam ongi, zehni-zakovati bilan dunyodagi barcha jonzotdan ulug' va mukarram-da! Bu zehn, bu aqlni charxlab turish uchun esa kitob o'qish, o'qilgan kitob mag'zini chaqib, yurakka jo aylab borish kerak bo'ladi.

Bolaligimda o'qigan kitoblarim menga nihoyatda kuchli ta'sir qilgan. Ulardan olgan zavq hamda huzurimni hech qachon unutmayman. Kitob mutolaasi paytidagi tuygan bu zavq-u shavq, hayratni hech narsaga alishmayman. (Shu tobda sizga bir sirni aytgim keldi. Kitob shunday sehrli, mo'jizaviy do'stki, uni necha marta o'qisangiz, shuncha marta ta'sirlanasiz. Bu taassurotlar hech qachon bir-biriga o'xshamaydi.)

"O'qish kitobi"dagi matnlar, "Zumrad va Qimmat", "Urto'qmoq" kabi xalq ertaklarimiz men o'qigan birinchi badiiy asarlardir. A.S.Pushkinning "Baliqchi ham baliq haqida ertak", G.X.Andersenning "Irkit o'rdakcha", Raspening "Myunxauzenning boshidan kechirganlari", J.Rodarining "Jelsomino yolg'onchilar mamlakatida", M.Tvenning "Tom Soyerning boshidan kechirganlari", X.To'xtaboyevning "Sariq devni minib" kabi asarlarini ham bolaligimda sevib o'qiganman. Ular menda olam-olam taassurot qoldirgan. Bu kitoblarda qalamga olingan voqea va hodisalar badiiy xayolotimni boyitib, adabiyotga oshno tutinishimga turtki bo'lgan. Kitob mutolaasi, aytishim mumkinki, ijodkor uchun bir umrlik mashg'ulotdir. X.Po'latovning "4 sarguzasht", A.Volkovning Urfin Jyuns haqidagi asari, A.Gaydarning "Graf saroyi xarobalarida", N.Fozilovning "Saraton", I.Turgenevning "Mumu" asarlaridan ham ozmuncha ta'sirlanmaganman. Ularni qayta-qayta o'qiganman.

Ayni paytda shaxsiy kutubxonamda 500 ga yaqin badiiy kitob bor. Ular qanday kitoblar ekan, deb qiziqayotgandirsiz? Kitoblarimning ko'pchiligini Rumi, A.Navoiy, A.Qodiriy, Cho'lpon, S.Ahmad, E.Vohidov, A.Oripovdan tortib, Iqbol Mirzogacha bo'lgan sevimli ijodkorlarimizning asarlari, Tolstoy, Dostoyevskiy, A. Pushkin, Lermontov, R.Tagor, Markes va boshqa chet el nasr ustalarining kitoblari, shuningdek, qomuslar, hadislar, lug'atlar tashkil etadi.

Men sizning ham shaxsiy kutubxonangiz bo'lishini juda-juda istayman. Uni ozgina mablag' bilan tashkil etish mumkin. Zero, bugungi kunda kitob do'konlaridan istalgan kitobni topib, xarid qilsa bo'ladi. Bu ham bo'lsa mustaqilligimizning sharofati! Ilgarilari hozirgidek sifatli, qalin, yaltiroq muqovali, rangli, oppoq qog'ozlarga bosilgan kitoblarni faqat tushda ko'rish mumkin edi, desam ishonavering.

Uyat bo'lsa ham aytay, o'ttiz yoshimgacha juda oz nasriy asar o'qiganman. Chunki men shoir, asosan, she'riy kitoblarni o'qishi kerak, qolganlari uncha zarur emas degan noto'g'ri fikrda bo'lganman. Mana endi o'sha kezlarda o'qilmay qolib ketgan kitoblarni topib o'qib, ulardan ko'chirmalar olyapman. Bu mashg'ulot menga ma'naviy oziqa berishi bilan birga, ijodimga, noshirlik, muharrirlik faoliyatimga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.



SEVIMLI SHOIRLARIM

Garchi bolalar uchun she'rlar mashq qilsam ham E.Vohidov, A.Oripov, M.A'zam, O.Matjon, Sh.Rahmon, X.Davron, M.Yusuf, I.Mirzo kabi zamondosh shoirlarimizning ijodini sevib o'qiyman, muntazam kuzatib kelaman. Kitoblarini qayta-qayta varaqlayman. Bolalar ijodkorlaridan Z.Diyor, Q.Hikmat, T.Adashboyev, A.Obidjon, H.Imonberdiyev, R.Nazar, H.Rahmat mening eng sevimli shoirlarim hisoblanadi. Bu ijodkorlarning asarlari, avvalo, samimiyligi bilan mehrimni qozongan.

Bolalar adabiyotiga taalluqli shaxsiy kitoblarimning ko'pini O'zbekiston xalq shoiri Anvar Obidjonning asarlari tashkil etadi. Men Anvar aka bilan o'n yillar davomida Cho'lpon nashriyotida xizmat qildim.

Anvar akadek o'z ishi va ijodiga nisbatan sadoqatli va talabchan ijodkorni, ochig'i, shu paytgacha uchratmadim.

2006-yili shoirning navbatdagi kitobiga muharrirlik qilish sharafiga muyassar bo'ldim. Qo'lyozmani o'qib, na biror joyiga nuqta yo vergul qo'ydim, na biror satrni tahrir qila oldim. Kitob qo'lyozmasi nashrga nihoyatda pishiq holda, katta mas'uliyat bilan tayyorlangan edi. Shu kitobda ham sizbop talaygina she'rlar bor. Mana o'shalardan biri:

Qarg'a
Qarg'a kirdi
Kinoga,
O'xshab
Buratinoga.
Hamma joylar
Edi band.
Borib dedi
Nopisand.

*- Menga qara
Vey, laylak,
Yeganmisan
Hech kaltak,
Qani tur-chi
O'rningdan,
He, o'rgildim
Burningdan!*

Ajoyib-a! Anvar Obidjonning boshqa kitoblarida ham shunday qiziq va g'aroyib she'rlar juda ko'p.

Taniqli shoir va tarjimon Tursunboy Adashboyev ham so'zga nihoyatda hurmat va e'tibor bilan yondashadi. Biz bilmagan ko'p1ab so'zlarni she'rlariga kiritib, ular umrini uzaytirishga harakat qiladi. Satrlari ravon, pishiq. Birorta ortiqcha so'z yoki tafsilotni uchratmaymiz. Manzaralar ko'z o'ngimizda manaman deb jonlanadi. Tabiat haqidagi she'rlarida, qushlar sayrog'i-yu daryolar to'lqinlarini aniq-tiniq eshitamiz, chamanzorlarda kapalaklar bilan quvalashib yurganday bolamiz go'yo.

Sevimli shoirlarimning eng kamtari Habib Rahmat bo'ladi. Bu shoirning jajji she'rlarida o'ziga xos topilmalar talaygina. She'rlari, asosan, uchdan o'n yoshgacha bo'lgan bolalarga atalgan. Mana bu she'rni o'qib, mushukcha qanday qilib bosh og'rig'i kasaliga duchor bo'lganini bilib olamiz:

*- Nima bo'ldi, moshginam?
- Og'riyapti boshginam.
- Ko'p uxlaysan pish, pish...
Ana shundan bosh og'rish.*

13 ta so'zda bir olam ma'no yashirin, ham bir olam ma'no "yarq" etib ko'rinib turibdi. Shoir she'ri orqali vaqtning qadriga yet, dangasa bo'lma, harakat - sog'liq

garovi, sen insonsan, kichkina mushukchanning ishini qilma, demayaptimi axir?

Yoki A.Obidjonning mana bu sakkiz qator she'rini o'qib ko'raylik:

*Ayni kuzak mahali
Kavush so'rab ikki poy,
Dugonasi o'rdakka
Xat yozibdi tovuqoy.*

*Xat so'ngida debdi u
Gullar chizib qog'ozga:
– Mendan salom aytib qo'y,
Qo'shning dakan xo'rozga.*

Bunday she'rlarni o'qib shoirlar “qizim, senga ayta-man, kelinim, sen eshit” qabilida she'rlar yozar ekan-lar-da deb o'ylab ham qolasiz.

Chunki bor gapni shundog'icha yozishsa, she'r she'rga o'xshamaydi.

Shu fikrimni bir jajji she'r misolida izohlayman.

Faraz qiling: Shamol esyapti, kuchli yomg'ir yog'yap-ti. Bog' bo'm-bo'sh, bog'dagi uzun skameyka (kursicha) ham bo'm-bo'sh. Chunki bunday paytda unga hech kim borib o'tirmaydi. Sababi, hammayog'i ho'l bo'ladi.

Shu gaplarim shundayligicha she'riy shaklga solin-sa, shubhasiz, u hech kimning e'tiborini qozonmaydi va oddiy so'zlar tizmasiga aylanadi. Bu holatni shoira Emma Moshkovskaya quyidagicha tasvirlab, jonlantiradi:

*Yana barcha yo'lakchalardan
Shamol yozni supurar bir-bir.
Bog'chadagi skameykaga
O'tqizdirmas hech kimni yomg'ir.*

Payqagan bo'lsangiz, manzara butunlay boshqacha tusga kirdi...

Men Emma Moshkovskaya (rus) bilan bir qatorda Fozil Husnu Dog'larja (turk), De la Mer (ingliz), Moris Karem (fransuz), Angelov (bolgar), Viyeru (moldovan), Marshak, Sef (rus), Shaukat Galiyev (tatar), Yesken Yelubayev (qozoq), Og'ageldi Allanazarov (turkman) kabi shoirlarning she'rlarini ham muntazam ravishda o'qib, kuzatib boraman.

Ha, dunyoda yaxshi shoir ko'p. Faqat ularni qalbda kashf etish kerak. Bu yumush esa har bir kitobxonning o'zida qolgan.

Yusuf Shomansurning "Nishona" nomli she'ri 1950-yillarda yozilgan, biroq u o'quvchida kuni kecha yozilgandek taassurot qoldiradi:

*Bultur ekkani olxo'rim
Nishona qildi.
Mana, siz ham yeb ko'ring,
Uch dona qildi.*

*Aytgancha, yeb qo'yuvdim
Nishonasini.
Danagini ko'rsatsam,
Ishonasizmi?*

"Novvotchoy" va "Katta bo'lgach" kabi g'aroyib she'rlar ham Yusuf akaning qalbidan sizib chiqqan.

Katta bo'lgach
*To'satdan yig'lab qoldi
Belanchakda chaqaloq.
Atrofin o'rab oldi
To'rtta jajji qizaloq.
- Seni kim urdi, aytgin,
Mahmudmi, Adibami?*

*Uni rosa savaymiz,
Beramiz adabini!
Bu savolga chaqaloq
Yig'laydi javob bermay.
Deydi Zebo qaqildoq:
– Ovuting qarab turmay!
Chaqaloq qanday so'zlar
Tilchasi kalta bo'lgach?
Uni kim urganini
So'rmiz katta bo'lgach!*

Novvotchoy

*Yetaklab ukasini
Ko'chaga chiqdi Zebo.
Birdan ikkalasini
To'xtatdi Xayri opa.
Maqsudjonni erkalab,
Lo'ppi yuzidan o'pdi.
So'ng dedi: – Ukajoning
Muncha ham shirin bo'пти?
Zebo der: – Nega shirin
Siz bilmaysiz hoynahoy.
Ukajonim kechqurun
Ichgan edi novvotchoy.*

Bu kabi o'ynoqi, o'quvchi ma'naviyatini boyitadigan she'rlar, o'ylaymanki, hech kimni befarq qoldirmaydi.

Tatar shoiri Shaukat Galiyevning "Yo'lchiroq" (svetofor) nomli she'riga hali-hanuz qoyil qolaman. Chunki shoir yo'lchiroqni pomidorga mengzab (o'xshatib) she'r yozgan.

Bir qarasangiz, yo'lchiroq bilan pomidor o'rtasida hech qanday o'xshashlik, mushtaraklikning o'zi yo'qday.

Biroq shoir mana shu mushtaraklikni kashf etib she'r yozgan, xayolot, tasavvur olami naqadar kengligini namoyon etgan:

*Yo'lchiroqqa o'xshar pomidor:
U nim **yashil** iusga kirgan payt,
To'xtamasdan o'tib ketaman,
To'xtamoqdan ne naf, o'zing ayt.*

*Yo'lchiroqqa o'xshar pomidor:
Unga tez-tez nazar tashlayman.
Sariq rangga kirishi bilan
Pishishini **kuta boshlayman.***

*Yo'lchiroqqa o'xshar pomidor:
Poliz sari yo'lni solaman.
Qizarganin ko'rgan zahoti
Yurmay taqqa to'xtab qolaman!*

Aziz do'stim, mana shunday go'zal, badiiy ko'lam-dor asarlarni topib o'qing, mushohada qiling. Nimani qanday yozish mumkinligi haqida o'ylang. Ana shunda siz ham iste'dodli shoir yoki hech bo'lmaganda, shoirta-biat kitobxon bo'lib yetishasiz.

"Tong yulduz" gazetasida chop etilgan mana bu to'rtlik kichik- larga ham, kattalarga ham birdek yoqadi:

*Bolalar boshini silamoq kerak,
Ularga baxt-iqbol tilamoq kerak.
Yuz, ko'zidan o'pib bermangiz ozor,
Bolalarni gulday hidlamoq kerak.*

Mirza Qaynarov

Shunday she'rlar bolalar gazetalari va jurnallari sahifalarida tez- tez chop etilsa qanday yaxshi!

Ayrim she'rlar hatto gazeta-jurnallar sahifalarida chop etilgan bo'lsa ham she'r ixlosmandlarining dilidan joy ololmaydi. Bu tabiiy hol. Shuning uchun siz she'r yozsangiz-u, uni gazeta-jumallar chop etmasa, xafa bo'lmang. Mabodo, chop etishsa, o'zingizdan ketib qol-

mang. Chunki gazetada she'ri chiqqan va she'r yozayotgan faqat siz emassiz. Bugungi kunda yuzlab, minglab tengdoshlaringiz bu borada o'zlarini sinab ko'rmoqdalar.

Endi sizga ijodga oid maslahatlarimni havola etaman. Ularga amal qilsangiz, albatta she'riyat bo'stonida o'z o'rningizni topasiz, hech bo'lmaganda, she'riyat haqida yanada teranroq tushunchaga ega bo'lasiz.

1. Ravon, tushunarli, qisqa yozing.
2. Muhim fikrni muhim emasidan ajrata biling.
3. O'zingizni o'zingiz takrorlamang.
4. Sizgacha yozganlarni ham takrorlamang.
5. Sizni takrorlashlariga befarq bo'lmang.
6. Ko'p kitob o'qing, ko'p she'r va qo'shiq yodlang.
7. She'rni she'rsifat va she'rsimon mashqlardan ajrata biling.

8. Adabiy to'garaklarga qatnashing, ustozlar etagidan tuting, bi-ror musiqa asbobida musiqa chalishni o'rganing (bu ham muhim).

9. Mavzu doirangizni kengaytirishga harakat qiling.
10. Mavsumiy mavzularda yozishdan qoching.
11. Ko'nglingizga yoqmagan mashqlaringizdan voz kechishni o'rganing.

12. Samimiy, oz-u soz yozing.

13. Kutubxonalarga a'zo bo'ling, o'z shaxsiy kutubxonangizni tashkil eting.

14. Vaqtni qadrlang. O'git va maslahatlarga e'tiborsiz bo'lmang.

15. Mashqingizni qaysi kun, oy, yilda yozganingizni qayd etib borishni unutmang.

REJA HAQIDA

Ijodda ko'p narsa rejaga bog'liq. To'g'ri, she'r – asar hech qachon reja asosida yozilmaydi. U kutilmaganda qalbdagi tug'iladi. Ilhom bilan dunyo yuzini ko'radi. So'ng "pardozi-andoz" qilinadi. Bu o'rinda reja deb – o'ziga xos hisob-kitob, uzviylik, ma'lum tartibga rioya etish, niyat va matematikani tushunishingizni so'rayman.

Birorta she'r qoralab qolsam, uni kamida 6 oy, yo'qsa 1 yilgacha hech qaysi gazeta yoki jurnalga bermayman. Mashqni har oyda bir- ikki marta ko'zdan kechirib, u yer bu yerini tuzataman. Cho'zilib ketgandek tuyulsa, qisqartirish payida bo'laman. Shunday hollar ham bo'ladiki, satrlarni o'zgartira-o'zgartira she'rning yana o'sha – ilk variantiga qaytib kelaman. Gohida voz kechib, tashlab yubormoqchi bo'lgan she'rimga 2-3 ta o'zgartirish kiritib, uni yangidan "yaxshi" ko'rib qolaman va "yaxshiyam yirtib, tashlab yubormaganim", deb quvonaman. Ba'zida yillar davomida asrab-ardoqlab kelgan she'rim kutilmaganda o'zimga yoqmay qoladi va bahridan o'taman.

Reja haqida so'zlayotgan edim. Badiiy asarlar bilan tanishishni to'g'ri yo'lga qo'ying va muntazam ravishda tanishib boring.

Kitoblarni bir emas, kamida besh martadan o'qing. Mutolaa daftarini yuriting. Asarning nimasi yoqdi, nimasi yoqmadi, borini yozib boring. Ana shunda adabiyot borasida "uyda o'tirib ham ko'chani ko'ra oladigan" bo'lasiz.

Qisqasi, rejali ravishda o'qish-uqishdan tolmang! O'rganishdan charchamang. Bularning bari bir kuni albatta o'z mevasini beradi.

SO'ZNING TA'MI

Yaqinda Yoshlar telekanalida O'zbekiston xalq shoiri Jamol Kamol kitob mutolaasi haqida so'zlab, kitobning televizor va kompyuterdan farqli jihatlarini kichkin-toylarga sodda misollar orqali tushuntirib berdi. Ustoz televizor va kompyuter ishqibozlarini stadionda futbol tomosha qilib o'tirganlarga, kitobsevar bolalarni esa aynan futbol o'ynayotgan o'yinchilarga qiyosladi. "Kitobxon mutolaa jarayonida asar qahramonlari bilan birga yashaydi, yonma-yon yuradi, asar ichiga kirib, so'zning mazasini his etadi", dedi piro- vardida shoirimiz.

Ajabo, so'zning ham mazasi, ta'mi boladimi? U axir non emas- ku... yeyilsa, yoki choy kabi ichilsa? Hatto so'zni ko'rib ham bo'lmaydi-ku? Shoirimizning bu qiyosi menga manzur bo'ldi. Qiyosni qanday tushunganimni hozir sizga so'zlab beraman.

Faraz qiling, yaqin o'rtog'ingiz sizdan qarzga pul olgan. Siz esa, deylik, pulni onangizning beshik to'yiga atab yig'ib qo'ygan jamg'armasidan hech kimdan so'ramay olgansiz. Do'stingiz pulni qaytarib bera olmayapti. Onangiz esa ertalab bozorga borishi kerak. Ahvolingiz o'ta chatoq. Qanday qilib bo'lsa ham pulni olib kelish kerak. Demak, maqsadingiz aniq. Do'stingizning uyiga borib nima deysiz? Gapingizni istasangiz, istamasangiz miyada oldindan pishitib olasiz. Siz shubhasiz chorasiz ahvolingizni eng ta'sirli, aniq-tiniq so'zlar bilan ifodalaysiz. "Endi onamning ko'ziga qanday qarayman?" degan gapdan "onam bilsa, boshimda yong'oq chaqadi" degan gapingiz do'stingizga ancha kuchli ta'sir qiladi.

So'zning "ta'mi", ta'sir kuchi o'zgarayotganini payqayapsizmi?

She'r degani ham shunday gap. Ko'ngildagi dardni, quvonchni, fikrni o'quvchiga chiroyli, ta'sirchan, "mazali", "ta'mli" so'zlar orqali ifoda etishdir. Bu so'zlarda yolg'on, lof, oshirib yuborish bo'lishi tabiiy. Chunki

tashbeharsiz she'r she'r bo'lmaydi. So'z ta'mini his etish degani, nazarimda shu. "Toshkent" degan so'zdan "Ona Toshkent" so'zlari ancha ta'sirchan. "Ona Toshkentim" iborasi yanada shirali. "Toshkentim onam" iborasi esa undan ham ko'ngilga yaqin, yoqimli.

So'zni did bilan tanlab, ishlata bilsangiz nutqingiz ham, mashqingiz ham ravon, go'zal va ta'sirchan chiqadi. Bu fikrimni quyidagi misoldan uqib olishingiz mumkin.

Deylik, "Tong" haqida shunday satrlarni to'qidik:

*Quyosh osmonga chiqdi,
Qushlar sayray boshladi.
Teraklar tebranishdi,
Gullar ko'zin yoshladi.*

Mana shu "to'rtlik"ni, ya'ni fikrni ko'ngilga yaqinlashtirish uchun oddiy so'zlarni (shu o'rin uchun) "ta'mli" so'zlarga almashtiramiz. Masalan, mana bunday:

*Quyosh kuldi osmonda
Qushlar kuylay boshladi.
Qarsak chaldi teraklar,
Gullar ko'zin yoshladi.*

E'tibor bergan bo'lsangiz, "mashqimiz"ga ancha rang, shira kirdi. Bu mashqda birgina holat – gullarning nega yig'layotgani aytilmagan. Endi buning sababini "to'qib", mashqni yakunlab qo'ysak ham bo'ladi. Masalan, mana bunday:

*Gullar ona quyoshning
Zamindagi bolasi.
Yig'lashganin boisi,
Sog'inishgan onasin...*

Soʻzning mazasi, taʼmini his qilish har kimning oʻzida qolgan. Siz qancha koʻp badiiy kitob oʻqisangiz, sheʼr va qoʻshiqlar yod olsangiz, obrazli aytganda, soʻzlar ummonida suzsangiz, shuncha tez va koʻp soʻzlarning “taʼmi”ni his qilasiz, taʼsir kuchini payqaysiz.

Ijodda bunday xislat egasi boʻlish katta baxt.



SHE'RIY SHAKLLAR

1987-yili bolalar shoiri va tarjimon, dramaturg Hamza Imonberdiyevning xonadoniga ilk bor mehmon bo'lib borganman. O'sha kezlarda "Yulduzcha" nomidagi bolalar nashriyoti endi tashkil etilib, men shoir bilan birga ishlay boshlagan edim. Birinchi kitobcham chop etiladigan bo'lib, unga muharrirlik qilish Hamza akaga topshirildi. Qo'lyozmamni diqqat bilan ko'zdan kechirib nashrga tayyorlashni rejalashtirgan shoir meni uyiga taklif qildi.

She'rlarni allamahalgacha tahrir qildik, bo'shroq tuyulgan o'rinlarini qayta ishladik, qisqartirdik. Ustozim bor kamchiliklarimni ayamay yuzimga aytdi:

- Kam kitob o'qigansan, she'rlaring inkubatordan chiqqan jo'jalarday bir xil: hammasi 7 yo 9 bo'g'inli. Boshqa vaznlar ham bor-ku. 9 ga 7 yoki 7 ga 5 bo'g'inli qo'shma vaznlar bor, 7+7+7+5 li erkin vaznlar ham bor (bu she'rning har uch qatori 7, to'rtinchi qatori 5 bo'g'indan iborat degani).

Bir-ikkita she'rning shaklini o'zgartirgan edik, satrlar ancha ravon, jarangdor bo'lib qoldi.

Navbat qofiyalarimga keldi. Ism qofiyalarim ko'p ekan, bu ham Hamza akamning nazaridan chetda qolmadi:

- Sen bu hunaringni tashla, yozsang, tuzuk yoz. Shu ham ishmi, qo'zichoq - Uzoq, xo'roz - O'roz, gap - Rajab...

Bir xilda yozaversang, o'quvchini o'zingdan bezdirib qo'yasan - she'ringni o'qimay qo'yadi.

- Men ism ko'proq yozilsa, bolalar qiziqib o'qishadi degandim- da, - dedim o'zimni oqlab.

Ijod borasidagi suhbatimiz aylanib-aylanib she'riy shakllarga kelib taqaldi.

- Bizgacha hamma shakllar kashf etilib bo'lingan shekilli. Mumtoz adabiyotimizning o'zida qancha, - de-

gandi o'shanda Hamza akam negadir bir so'lish olib. – O'zim ham shu narsada oqsayman. Ko'p o'qishimiz kerak, juda ko'p.

Yarim kechagacha davom etgan gurungimiz menda unutilmas taassurot qoldirdi. Ijodga yanada mas'uliyat bilan yondashishim kerakligi ayonlashdi. Shundan so'ng she'rlarimning mazmuniga mos shakllar izlay boshladim.

Bir kuni xayolimga bolalikda o'ynagan o'yinlarimizdan biri lop etib kelib qoldi: bir sinfdoshim partamga uchta katakcha chizilgan varaqni qo'yib, katakchalar ichiga "Sobir" deb yozib berishimni so'ragandi. "Sobir" so'zi beshta harfdan iborat, katakchalar uchta bo'lsa... Buning esi joyidami, dedim ichimda. Epini qila olmagan dim, o'zi katakchalarni [S O I] ko'rinishida to'ldirdi.

Qoyil deb yubordim buni ko'rib... Keyinchalik, 1972-yili polyak shoirlarining rus tilida nashr etilgan she'rlarini o'qib, shu ko'rinishdagi bir-ikkita satrni uchratdim va raqamli she'rlar yozishga kirishdim. Ancha-muncha so'zlarimizda raqam elementi bor ekan: masalan, to'rtko'z, Oltiariq, Oltinoy, beshik va hokazo. Bu kabi so'zlarning bari shu turkumdagi she'rlarimdan joy oldi.

Bir shakl ikkinchi shaklni izlashimga turtki bo'ldi. Bir kuni Tohir Qahhorning turkum she'rlarini o'qib qoldim. Sarlavhalar she'rlarning oxirida qo'yilgan edi. Turkumni shoir ***Ost sarlavhali she'rlar*** deb nomlagandi.

Bundan ilhom oldim. O'ylab ko'rsam, ba'zi so'zlarimiz chapdan o'ngga o'qisak bir ma'noni, o'ngdan chapga o'qisak, ikkinchi ma'noni berar ekan.

Masalan, "***kalit***" so'zini teskarisiga "***tilak***" deb o'qiy-miz. Ana shunday so'zlar ***teskari sarlavhali she'rlar*** yozishimga turtki bo'ldi.

Keyinroq "Xato she'rlar" (bunda she'r qiziqarli chiqishi uchun so'z atayin xato, teskari ma'noda qo'llaniladi), "Rasmdan she'riy saboqlar" (satrlar bilan birga rasm elementlaridan foydalaniladi), "Isimli she'rlar", "Adabiy topishmoqlar" kabi turkumlarni yozdim.

Shaklni-ku topish mumkin. Biroq o'sha shaklga mos mazmunni she'rga solish ancha murakkab. Qo'l o'rgan-guncha ko'p ter to'kishga to'g'ri keldi. Ba'zida topgan shaklingga mos she'rni yillar davomida ham yozolmaysan.

Men, masalan, bir hafta ichida **"Qisqartma topish-moqlar"** yozdim. Biroq bitta **"Qo'shaloq she'r"** yozishga qariyb uch yil unnadim. Shunday mashqlarimdan birini e'tiboringizga havola etaman. U sizga yoqsa, izlanishla-rim bekor ketmagan bo'ladi.

Uch o'g'il va chaqaloq (Qo'shaloq she'r)

OYIM menga jilmayib dedi:

– Uyimizga KELSA gar mehmon,

Kirmasidan turib ESHIKDAN

Huzuriga chopib chiq shodon.

Quloq solib UKAM bu gapga

KULAR fikrin aylab jamuljam:

– Salom bersin unda BESHIKDAN

Bizga o'xshab chaqaloq Nor ham!

Shoir do'stlarimda ham shu kabi ijodiy tajribalar an-chagina. Dilshod Rajab, Yahyo Tog'a, Faxriyor, Isroil Sub-honlar ijodida bunday tajribalarni ko'p uchratganman.

Isroil Subhonning mana bu she'rini xoh eniga o'qing, xoh bo'yiga o'qing – bir xil chiqadi:

<i>Yuzing</i>	<i>goho</i>	<i>oy</i>	<i>misoli</i>
<i>Goho</i>	<i>mutlaq</i>	<i>qiyosi</i>	<i>yo'q</i>
<i>Oy</i>	<i>qiyosi</i>	<i>ko'p</i>	<i>adosi</i>
<i>Misoli</i>	<i>yo'q</i>	<i>adosi</i>	<i>yo'q</i>

Ha, she'r haqiqatan mo'jiza! Bu mo'jizani his etish, ko'rish baxti barchamizga nasib etsin.

IJODKOR DO'STLARIM

Bolalar she'riyati deb nomlanuvchi muattar bo's-tonga sayohatimiz yana ham mazmunli, qiziqarli va yodda qolarli o'tishi uchun sizni ijodkor do'stlarimning qalb "qozoni"da pishgan ayrim she'rlari bilan yaqindan tanishtiraman. Bu she'rlarning aksariyati samimiyligi, kitobiylikdan xoliligi va o'ziga xosligi bilan meni maftun etgan. Ular bilan tanishsangiz, mazmun bilan shaklning bir-biriga nihoyatda mosligiga to'la ishonch hosil qilasiz.

Qo'limda gurlanlik iste'dodli bolalar shoiri Sodiqjon Inoyatovning ikki kitobchasi. Ulardan biri "Omon bo'lsa do'stlarim", ikkinchisi "Yorug' kunlar" deb ataladi. Birinchi kitobcha 1995-yili shoir Hamza Imonberdiyev, ikkinchi kitobcha 1998-yili mening muharririligimda nashrdan chiqqan.

She'rni hikoya tarzida so'zlab berish odobdan sanal-masa-da, ma'lumot uchun Sodiqjon akaning nimalar haqida yozganini aytib o'taman. Shoir qishning so'nggi kunlari haqidagi she'rida pana-pana joylarda maysalar-niing quyoshni sog'inib bosh ko'tarishayotganini, os-monda oftobning sasi – ya'ni nurlari jaranglayotganini chizadi. Manzara juda chiroyli! Yana bir she'rida hashar-ga borgan bolalarning bog'da yer chopib, mehnat qilish o'rniga, dovuchcha terishga tushib ketishgani, tushlik paytida, "ovqatga kelinglar-ov" – deb chaqirishganda, uyalib qolganliklari hajvga olingan.

Lola ismli qizni ko'rganda she'r qahramonining aka-si nima uchun uni "siz"lab, duduqlanib qolishi sababini shu kitobcha qo'lingizga tushsa, "Qo'shni qiz" sarlavhali she'rni o'qib bilib olasiz.

O'zingizga ma'lum, hayot faqat o'yin-kulgi va tomo-shadan iborat emas. Ming afsuski, inson hayoti davomi-da yo'qotishlar ham bo'lib turadi. "Yo'qotish" sarlavhali she'rida shoir onasi olamdan o'tgan bolakaylarning

ruhiy holatlarini ko'zida yosh bilan tasvirlaydi: Kun, hafta o'tgani sari bolalar onalarini sog'inishadi, bog'chaga boradigan bolakay esa har sahar akasiga: – Men bog'chadan qaytgunimcha oyim uyimizga kelsin, deyishini qo'ymaydi.

Bunday ta'sirchan, tarbiyaviy ahamiyati katta she'rlar shoirning “Yorug' kunlar” nomli kitobchasida ham talaygina.

Farg'onalik ijodkor Ma'mur Qahhorning ham shu kungacha ikkita kitobchasi chop etilgan. Bular “Kulib tursinlar doim” (1987- yilda, Habib Rahmat bilan birgalikda) va “Sehrli so'z” (1993-yilda).

Shoirning birinchi kitobchasiga, asosan, parranda va darrandalarning hayotidan hikoya qiluvchi jaji va quvnoq she'rlar kiritilgan. Burgut, baliqcha, zebra, mingoyoq, tuyaqush, xo'roz, kakku, echki, begemot, sirk sherlari haqidagi she'rlarni, Bo'ri, Tulki, Fil, Jirafa, Ayiq, Quyon va Kenguruning antiqa futbol o'ynagani haqidagi alohida quvnoq hangomani o'qisangiz, ular bir umrga yodingizda qolishiga ishonaman.

Ma'mur Qahhor bir she'rida tuya o'zini tog'ga qarindosh deb hisoblaganini (o'rkachi tog'ga o'xshash-da), yana bir she'rida quyon o'z soyasidan cho'chib, tinmasdan yugurganini, boshqa bir mashqida kapalak har bitta gul bilan so'zlashib, ko'ngliga yaqin do'st izlaganini yozadi.

Kuchuk bolalari bilan qanday voqea ro'y berganini ushbu she'rni o'qib bilib olasiz. Qanday xulosa chiqarish o'zingizga havola.

Kuchuk bolalari

Bilasizmi,

Bilasizmi,

Kuchugimiz bolaladi.

Siz tasavvur qilasizmi,

Qanday shirin bolalari.

*Akam Tolib,
Qopga solib,
– Cho'ktiraman soyga, – dedi.
– Nega kerak shuncha kuchuk
Katalakdek joyga, – dedi.
Biz qo'ymadik,
Biz yig'ladik,
Aytib berdik buvimizga.
"Qopni qayga berkitdingiz?" –
O'qrayadi Tolib bizga.
Biz aytamiz
Bitta-bitta
Olib ketsin do'stlar bari.
Cho'ktirmoq-chun tug'ilmagan
Axir kuchuk bolalari...*

Ma'mur Qahhorning "Sehrli so'z" nomli ikkinchi kitobchasi­dagi she'rlar ham o'qishli, qiziqarli, qisqa va o'ynoqi. (Kezi kelganda aytib o'tay, bu kitobchalarning dunyoga kelishida, marhum shoir Hamza Imonberdiyevning mehnati katta bo'lgan). Eng samimiy she'r shubhasiz "Oqshomda"dir. She'rni o'qib uka va singil­laringizga mehringiz yanada tovlanib ketsa, bilingki, bu shoirning so'zi, haqiqatan ham "sehrli" ekanida.

Oqshomda

*Oqshom chog'i ayvonda
Yotardik, singlim Dildor
So'rab qoldi: "Osmonda
Ayting, necha yulduz bor?"*

*So'ng javobim kutmayoq
Boshladi u sanashni.
Yigirmaga yetmayoq
Uch-to'rt bora adashdi.*

*“Uf” dedi-yu burdi lab
Uyqu bosdi, menimcha.
– Sanarman, – deb ertalab
Uxlab qoldi singilcham.*

Aziz bolalar! Men sizlarga yana Dilshod Rajab, Ne’mat Dushayev, Yusuf Miryusufzoda, Qo’zi Ismoil, Zafar Isomiddinov, Xudoyberdi Komilov, Kavsar Turdiyeva, Muqimjon Qodirov va Rustam Nazarlarning kitobchalari-ga kirgan asarlar haqida ham so’zlab bersam degandim.

Shunday qilsam, she’riyat olamiga sayohatimiz cho’zilib ketar ekan. Buning ustiga sizning dars tayyor-lashga ajratadigan vaqtingizni ham olar ekanman.

Yaxshisi, bu shoirlarning “Otamning bog’i”, “Kim zo’r”, “Uyimizda quyosh bor”, “Balli, bolakay”, “Qush bo’lib uchgan ona”, “Tort polvon”, “Yerdagi quyosh” kabi jajji, rang-barang kitobchalarini maktab kutubxonasi-dan olib, darsdan bo’sh vaqtlaringizda diqqat bilan o’qib chiqing. Ishonchim komilki, bir olam zavq olasiz.

Ular sizning bugungi o’zbek bolalar she’riya-ti haqidagi tasavvur va tushunchalaringizni butunlay o’zgartirib, she’r, adabiyotga bo’lgan havas va ishtiyo-qingizni yanada alangalatib yuboradi.

Mana, o’shanday kitobchalardan olingan ayrim na-munalar:

Birinchi sinfda

Qanday joyga keldim, voh

Aqlim bovar qilmaydi.

Darsga kirgan muallim

Hech narsani bilmaydi.

Doskaga tortib chiziq,

Halqa bilan o’radi.

Keyin tushunmay bizdan

– Bu nima? – deb so’radi.

Nurillo Ostion

Suzishni o'rganay

*To'lib oqqan anhorga
Tushib ketdi paqirim.
Shosha-pisha yordamga
Jo'rabekni chaqirdim.*

Yeng shimarib dedi u:

– Qotiramiz bu ishni.

Faqat shoshma, men oldin

O'rganayin suzishni.

Erpo 'lat Baxt

Telefonda

– Allo-allo, hov Dildor!

– Men Dildormas, Zulxumor!

– Tanimay turibman men,

Qaysi Zulxumorsan sen?

– Menmi?

Anov Zulxumor,

Katta qo'g'irchog'i bor!

Muqimjon Qodirov

O'g'il bola

– O'ynaylik "xola-xola" –

Dedi Rahmonga Lola.

Rahmonning shu turishda

Lab-dahani burishdi.

Xafa bo'lgan edi u,

Qovoq uyib dedi u.

– Qanday bo'lay

"xola" man,

Axir o'g'il bolaman!

Yusuf Miryusufzoda

Dangasa

*- Yo'qolib qoldi qo'zim,
Topolmadim bir o'zim.
Bekor bo'lsang jon,
Gulnor,
Uni izlashib yubor.
- Bekormasman,
Sulaymon,
Hozir borib uxlayman.*

Ne'mat Dushayev

Momaqaldiroqqa

*Gumburlaysan buncha ham
Nima kelar qo'lingdan?
Po'pisangdan qo'rqmaymiz,
O't-e, qolma yo'lingdan.*

*Barcha shovqin-suroning
Darrov o'tib ketadi.
Kuching faqat bulutni
Yig'latishga yetadi!*

Qo'zi Ismoil



JONIMNING SURATLARI

(Adabiy qaydlar)

* * *

Ijodkor olimga ham, g'avvosga ham, zargarga ham o'xshaydi. U shu ma'noda olimki, yuragini taniganidan boshlab umr bo'yi o'z qalbini tadbiiq etadi, o'rganadi. Shu ma'noda g'avvoski, qalbining tub-tublarida yashirib yotgan fikr va tuyg'u "dur"larini qog'oz yuziga olib chiqadi va olib chiqqan onidan boshlab so'z tarashlovchi usta – so'z zargariga aylanadi.

* * *

Shoir va she'riyatni olam ichra olam deb ham atash mumkin.

* * *

Ijodkorning u matbuotda u asarim, bu vaqtli matbuot nashrida bu asarim chop etilib turibdi, deb o'zini ovutishi har qalay aqldan emas. Qalamkash ko'proq izlanib, ko'proq ijod bilan mashg'ul bo'lmog'I lozim. Chop ettirishga gazeta ham, jurnal ham, vaqt ham istagancha topiladi.

* * *

Ba'zi adiblar shunday asarlar yaratadilarki, o'qimay g'ofil qolganingdan uyalib ketasan.

* * *

Tog'dek mustahkam FIKR ham zamon zayli-yu vaqt mayli tufayli shamdek erib, kuchdan qoladi. Fursat, ya'ni oliy hakam – VAQT hatto mahoratga ham soya sola oladi. Nazarimda ijodda, avvalo, IFODA – OVOZ o'ziga xos bo'lishi kerak. Mana shu narsa asarning jon ozig'i bo'lsa ehtimol?

* * *

“Xabar” degan soʻz bor, “boʻy” degan soʻz bor. Shu ikki soʻzni yanada jozibali, hayratli koʻrinishga keltirish mumkin. Qanday qilib deysizmi? Buning yoʻli juda oson. Siz bu soʻzlarni “xushxabar”, “xushboʻy” deb oʻqisangiz bas, manzara butunlay boshqacha tus oladi. Shoirlik ham shu – soʻzga, soʻz orqali fikrga jilva berishdir.

* * *

Miltiq otlsa-yu oʻq nishonga borib tegmasa, ayb miltiqda emas, otuvchida boʻladi. Shuningdek, kitob yozilsa-yu oʻquvchi koʻnglidan joy ola bilmasa, bunga oʻquvchi emas, aksincha, muallif sababchi boʻladi.

* * *

Oʻzbek bolalar sheʼriyati nazarimda ochilayotgan qoʻriqqa oʻxshaydi. (Bosib oʻtilgan bir-bir yarim asr tarix oldida nima degan gap.) Quddus Muhammadiy, Ilyos Muslim, Tolib Yoʻldosh, Poʻlat Moʻmin kabi otaxon ijodkorlarimiz oʻz asarlari misolida qoʻriqning qay tomonda ekanini “koʻrsatib” bergan boʻlsalar, Sulton Joʻra, Zafar Diyor, Qudrat Hikmatlar oʻsha yerlarga ilk bor urugʻ qadagan ijodkorlar sirasiga kiradilar. Anvar Obidjon, Tur-sunboy Adashboyev kabi shoirlar bu yerlardan qanday hosil olish lozimligini koʻrsatib berganlardandir.

* * *

Sheʼrlarim koʻngil atalmish bogʻimning mevalaridir.

* * *

Sheʼrning asosi fikr. Uni shoirning yuragiga Yaratgan soladi. Niyat, yozish shoirdandir.

* * *

Yaxshi shoir asalariga oʻxshaydi. Asalari bolni millionlab gul-gʻunchalardan toʻplaganidek, shoir ham

o'nlab, yuzlab asarlarni o'qib, hayotni o'rganib, kuzatib asar yaratadi.

* * *

Bolalar shoirlarining aytadigan so'zining mazasi kamida sutning mazasiga, she'rining "kaloriyasi" qaymoqning kaloriyasiga teng bo'lishi kerak.

* * *

Yozib bir quvonaman, yozganlarimni yirtib, tashlab yuborib bir quvonaman. Shoirlik degani balki shudir.

* * *

Bolalar she'riyatidan kattalar she'riyatining isi kelib turishini tabriklash kerak.

* * *

Shoirlik ba'zan yozmaslikka ham o'xshab ketadi.

* * *

Adabiyotni quyoshga, shoir va yozuvchilarni uning atrofida aylanuvchi sayyoralarga o'xshataman. Ular safida bolalar adiblarining tezroq ko'payishini istayman.

* * *

Shoir o'z ko'nglini odamlar diliga so'z rishtasi orqali bog'lovchi insondir.

* * *

Yaxshi kitob ruhni poklaydigan malhamdir.

* * *

Ajoyib asarlar ajoyib ijodkorlarning umrlari hisobiga dunyo yuzini ko'radi. Bunday asarlarni asrash, avaylash va qadrlash kerak. Ijodkorini ham.

* * *

Gugurt cho'pining alanga olishiga bitta uchqun ki-foya qilganidek, bittagina yaxshi asar ham yaxshi kitoblar yozilishi uchun sabab bo'la oladi.

* * *

Shoirni shoir tanisa yaxshi, el tanisa undan ham soz!

* * *

Dam yemagan oshni yeb bo'lmaganidek, tuzukkin qalami bor ijodkorlarning asarlarini shundog'icha – tahrirsiz chop etish mumkin emas.

* * *

Yaxshi kitobni bellashuvni g'alaba bilan yakunlagan futbol jamoasiga o'xshataman. O'yin garchi g'alaba bilan tugagan bo'lsa-da, to'qson daqiqaning ma'lum soniyalarida o'yinchilar bir-birlarini tushunmay, sust, qo'pol, zerikarli o'yin ko'rsatganlari singari kitobda ham zavqsiz, juz'iy kamchiliklar mavjud bo'lgan o'rinlar uchrashi tabiiy. Bu kamchiliklar muallifning mahorati ortgani sari bartaraf bo'lib boraveradi.

* * *

Quvnoq asarning umri uzoq bo'ladi. Chunki quvnoqlik abadiydir.

* * *

She'rlarim – ruhimning islari, jonimning suvratlaridir.

* * *

Asarni tahrir qilish uchun ham ilhom kerak.

* * *

Eskirgan asar sovigana ovqatga o'xshaydi.

* * *

Qozonga tushgan masalliq dog' bo'lgan yog'da "cho'milgan"idek, shoirning yozajak satrlari ham hissiyot atalmish yog'ga bir-bir shimdirib olinishi shart. O'shanda o'quvchi asar ta'mini uzoq vaqt tuyib, sog'inib yuradi.

* * *

Bolalar shoirlarining asarlari bolalardek emas, Bolalikdek bo'lishi kerak. Bolalar o'sadilar, ulg'ayadilar. Bolalik esa qarish nimaligini bilmaydi.

* * *

O'zini hurmat qiladigan, adabiyotdagi o'rni uchun qayg'uradigan har bir ijodkor badiiy va badiiyatga doir asarlarni ko'zdan kechirib o'z vaqtida "hisob-kitob" ishlarini o'tkazib borgani ma'qul.

* * *

Ijod olami sirli olam. Ijod sirlaridan biri shuki, qachon, qay paytda, qanday janr, qay mavzuda qanday asar yozishingni umuman bilmaysan. Yuraging bo'lsa, Umid bilan uraveradi...

* * *

Adabiyot shuhrat maydoni emas, adabiyot TASKIN bog'idir.

* * *

Yozish boshqa, yondashish boshqa.

* * *

Shunday badiiy kitoblar ham bo'ladiki, yigirma yil-da besh varag'ini o'qib chiqishga ham na fursating bo'ladi, na qunting.

Odatda, yangi damlangan choy dam yeb, shamasi choynak tagiga cho'kishi uchun bir muddat tin oldirib qo'yiladi. Yangi yozilgan asar ham choy singari picha "tindirilsa" hech qachon ziyon ko'rilmaydi.

* * *

She'r chaqaloqqa ham o'xshaydi. Chaqaloqning oyoqqa turib, tili chiqishiga ma'lum muddat kerak bo'lgani kabi she'r ham o'quvchi e'tiboriga havola etilguniga qadar pardoatlanishi, tahrir qilinib, imkon qadar qisqartirilishi, his va aql mezonida qayta-qayta o'lchab ko'rilishi kerak.

* * *

Odamlarni kuldirish, "qitiq pati"ga tegish qiziqchilarning ishi. Shoirlarning yumushlari KO'NGILLARNI UYG'OTISHdir!

* * *

Ijodkorlarni oshpazlarga ham qiyos qilish mumkin. Oshpazlar taomlarini qozonda tayyorlasalar, ijodkorlar o'z asarlarini qalb "qozonlari"da pishiradilar.

* * *

Badiiy kitoblardan matn ko'chirish, ulardagi g'oya, mazmun, shakl va boshqa o'ziga xos unsurlarni yozib borish go'yo sutning yuzidan qaymog'ini suzib olib tanovul etishga, hozirlab qo'yishga o'xshaydi.

* * *

XX asr o'zbek she'riyatini diqqat bilan nazardan o'tkzaksak, uning asr boshidan asr adog'i sari tobora tuyg'ulashib borganining guvohi bo'lamiz.

* * *

Boshqa biron-bir asarga almashtirishga ko'z qiyamaydigan, doimo mehr va sog'inch bilan yodga olinadigan kitoblarni yaxshi kitoblar degim keladi.

* * *

Ba'zi qalam ahllarining o'z ijodlariga o'zlari beradigan baholari samokat minib yurgan kichkintoylarning katta ko'chada mototsiklni boshqarib boryapmiz, degan xom xayollariga o'xshaydi.

* * *

Yozishni bilgan shoir emas, nimani, qanday yozishni bilgan shoir.

* * *

She'r degani nima? Bu savolga ehtimol umrim bo'yi aniq javobni topa olmasman.

Ammo uning nimadan yaralishini bilaman. Hech shubha yo'qki, u Mehrdan BUNYOD bo'ladi.

* * *

She'rning xasta qo'shiq bo'lgandan ko'ra, umri uzoq bo'lgani yaxshi.

* * *

Ijodkorning umriga umr, yoshiga yosh qo'shilgan sari qalbidan sizib chiquvchi satrlari bamisoli bo'ya yetgan qizdek oqi oq, qizili qizilga ajralib (yetilib), dunyo yuzini ko'raverar ekan.

* * *

Ezgulikka yo'g'rilgan, mantiqqa asoslangan, ko'ngil ishongan "yolg'on" – tashbehlarning yozma yig'indisi Adabiyotdir.

* * *

Oz-u soz yozish kerak.

* * *

She'r nima? She'r – hayrat,
She'r nima? She'r – ishq.
She'r – sehr, mo'jiza,
She'r – orzu, hushdir.
Ko'ngil ayvonida patin taragan
Jannat islaridan yaralgan qushdir!

* * *

Asarlar, fikrimcha, o'ziga xos iste'dodli shaxslarning borliq va yo'qlik – ikki dunyo va dunyo orasi haqidagi shaxsiy qarashlari, nuqtayi nazarlari, fikr-mulohazalari, muqoyasalarining betakror talqin va uslubdagi, tuyg'ularga yo'g'rilgan badiiy yozma bayonlaridir.

* * *

She'r mening uchun yetdim deganda yetilmaydigan, tutdim deganda tutilmaydigan qo'l.

* * *

O'qish kerak, muntazam o'qish kerak, ana shunda shoir qoni qaynab, oqib turadi. Mutolaani to'xtatish men uchun bir joyda muzga o'xshab qotib qolish demak.

* * *

Tomoshabin ko'zboylag'ichning hunarlaridan qanchalar hayratga tushsa, o'quvchi ham shoir ijodidan shunchalar hayratlanishi lozim. O'sha hayratni yuzaga keltira oladigan qalamkashgina haqiqiy ijodkor hisoblanadi.

* * *

Kitob mutolaa qilish suratga tushishga, undan ko'chirmalar olish esa o'sha suratni qo'lga kiritishga o'xshaydi.

* * *

So'z kichkina bo'lsa ham soyasi katta. So'zning soyasi hatto butun bir kitobga tushishi mumkin.

* * *

Yaxshi shoirlar ham vafot etadilar, biroq yaxshi kitoblar hech qachon o'lim nimaligini bilmaydi.

* * *

Shunday she'rlar yozish kerakki, ular boshqa shoirlarning asarlari oldida "yelka qisib" qolmasin.

Peshanalariga kelajakning buyuk shoirlari bo'lishdek baxt bitgan yosh do'stlarim, ijodimizni davr, zamon ko'zi bilan o'qinglar, kuzatinglar. Ana shunda manzillaringiz bexatar bo'ladi...

* * *

Hazrat Navoiy va Bobur tavalludiga bag'ishlangan tadbirda qatnashdim. Ma'ruzalarni 2 soatga eshitdim. Xulosam shu bo'ldiki, 45 yoshga kirib ham na Navoiydan, na-da Boburdan hech narsa bilmas ekanman! Qayta-qayta o'qib uqishim kerak ekan bu allomalarning asarlarini. Shunda... yozganlarim ko'zimga g'aribdan g'arib ko'rindi. Nafaqat yozganlarim, o'zim ham...

* * *

Ba'zi asarlarni o'qib kuchingga kuch qo'shilganini sezasan, ba'zilarini o'qib madoring quriydi.

* * *

Shoirlikka o'qitadigan maktab yo'q, biroq o'qib-o'rganishga arzigulik saboqlar ko'p.

* * *

Ijodkor nimaga ko'proq e'tibor berishi kerak degan savolga 35 yoshimda shunday javob bergan ekanman: "Menimcha, u, avvalo, so'zni his etishi kerak. So'zni his etish qalamkash zimmasiga mas'uliyat yuklaydi. Mas'uliyat uni o'z mahoratini oshirishga undaydi. O'qish, uqish, o'rganish, xulosa chiqarish, fikr yuritish – izlanish, demak".

* * *

...Ba'zilar hatto qahraton qishda ham sochini qirtishlatib oldirib yuradilar. Ijodkorlar ham o'z kasb-korlariga "yopishib" olmasdan, boshqa tizim, boshqa sohalarida ham vaqt-vaqti bilan xizmat qilsalar, qishda soch oldirgan odamlar kabi "issiq-sovuq"ni yaxshi his etadigan bo'ladilar. Tog' uzoqdan tiniq ko'rinadi deganlaridek, boshqa kasb, boshqa hunar, boshqa soha kishilariga ham adabiyot, ijod ahlining ijodi, turish-turmushi aniq ko'rinadi. Ular fikriga suyangan ijodkorning o'ziga o'zi beradigan bahosi haqiqatga yaqinroq bo'ladi.

Go'yo

*U kitobga qarayman, bu kitobga qarayman,
Allanelar yangidek ko'rina boshlar ko'zga.
Men shu taxlit go'yoki, dam, hordiq olgan bo'lib,
O'zimni botirib... yo'q, bulay boshlayman So'zga!*

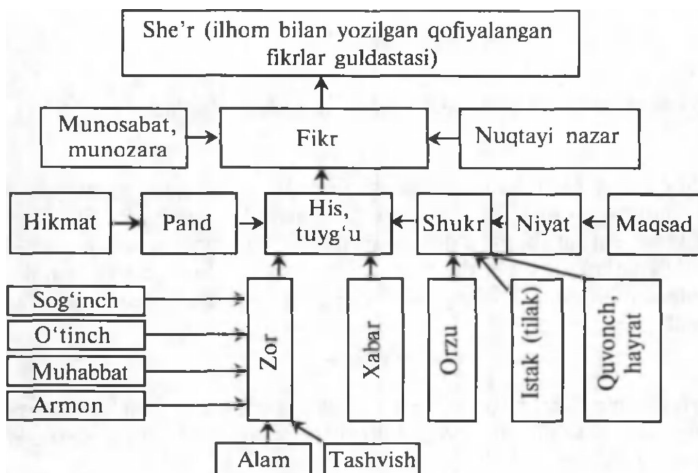
Yaratgan so'z "tog'lari" emas, asarlar qoldirishni nasib etsa qani edi...

*Dunyoda shoirdan buyuk sayyoh yo'q,
Ko'ngil ko'chalarin kezib tinmas u...*

She'rlarim

*Jonimga jondek aziz,
Kattami, kichik bari –
Ular mening sevinchim –
Ko'nglimning bayramlari!*

She'ring "tuzilishi"



E'tirof

*She'r – ko'ngil darmoni, yurak malhami,
Tobli-yu tobsizga birdayin kerak.
Ko'zingga qancha ko'p surkasang uni,
Osmonda shuncha ko'p sayr etar Yurak!*

Fikrlar

*Ming xil qushlar uchib kelarlar,
Ming xil qushlar uchib ketarlar.
Ming xil qushlar – ming xil fikrlar
Mening mushtdek, toshdek boshimga!*

* * *

Ikkita dastxat men uchun nihoyatda qadrli.

Biri Anvar Obidjonning dastxati, ikkinchisi Tursunboy Adashboyevning. Ustoz Anvar aka bir kitobini menga sovg'a qilib: "Bolalar she'riyatining umid yulduzi – Abdurahmonga", deb yozdilar. Ustoz Tursunboy aka o'z kitoblariga: "Yomon yozishga haqqingiz yo'q", degan satrni bitdilar.

* * *

She'rlar suyumli bo'lishi kerak. Ular qanchalik suyumli bo'lsa, dastalanadigan kitoblar shunchalar o'qishli bo'ladi.

* * *

She'rning chin bahosini berishning bitta sinalgan, ishonchli yo'li bor: buning uchun satrlar gap ko'rinishida yozib chiqiladi. Gap shaklidagi satrlar ham o'quvchini hayrat, hayajonga solsa, asar haqiqiy hisoblanadi. Agar da aksi bo'lsa, she'r she'r emas, balki qachonlardir, kimlardir aytgan fikrlarning qofiyali qaytarig'i bo'lib chiqadi.

* * *

Hech bir fikr xayolga o'z-o'zidan kelmaydi. Har biriga biror holat, turtki sabab bo'ladi. Fikrni (avvalroq niyatni) ijodkorning qalbiga Yaratgan soladi.



MUNDARIJA

Qutlug' ostona.....	3
Tanishuv yoki she'riyatga sayohat.....	4
Havasda gap ko'p.....	5
Bolalikdagi qiziqishlarim.....	7
"Alifbe" bayrami.....	9
Ikkinchi hayajon.....	10
Kunlardan bir kuni.....	12
She'r qanday yoziladi?.....	14
She'r yo'li.....	18
Qalb qo'shig'i.....	21
Ustozlarim.....	23
Mahorat maktabi.....	26
Yoshlikda o'qigan kitoblarim.....	29
Sevimli shoirlarim.....	31
Reja haqida.....	38
So'zning ta'mi.....	39
She'riy shakllar.....	42
Ijodkor do'stlarim.....	45
Joninning suratlari. <i>Adabiy qaydlar</i>	51

Adabiy-badiiy nashr

Abdurahmon Akbar

JONIMNING SURATLARI

(yosh qalamkashlarga adabiy saboqlar)

Muharrir: *D. Mingboyeva*

Badiiy muharrir: *F. Ermatov*

Sahifalovchi: *G. O'narov*

Musahhah: *Sh. Hakimova*

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi
"ADABIYOT NASHRIYOTI" MCHJ

Nashriyot litsenziyasi: AI № AA 0043. 27.01.2020.
100129, Toshkent shahri, Markaz-15. 1/90.

☎ (98) 127-30-04.

Bosishga 30.03.2022-yilda ruxsat etildi:
Ofset qog'oz. Qog'oz bichimi: 84x108 ¹/₃₂.
Ofset bosma. Hisob-nashriyot t. 1,00.
Adadi: 5000 nusxa. Buyurtma №

"AZMIR NASHR PRINT" MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
100200, Toshkent shahri, Adham Rahmat ko'chasi, 10-uy.